

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ж. В. Колоїз

Протокол № _____

« ____ » _____ 2021 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2021 р.

**ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ
У ТВОРАХ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО**

Кваліфікаційна робота студентки
факультету української філології
групи УАФ-м-16
другого (магістерського) рівня
спеціальності 01.014 Середня освіта.
Українська мова і література,
додаткової спеціальності –
Мова і література (англійська)
Куршиної Наталії Анатоліївни

Керівник:

кандидат філологічних наук,
доцент **Вавринюк Т. І.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Члени комісії _____

(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

(підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2021

АНОТАЦІЯ

Куршина Н. А. Засоби експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко : рукопис. Кривий Ріг, 2021. 93 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено засоби експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко. Розкрито зміст понять «експресія», «експресивність», «експресивний синтаксис», наведено підходи науковців до класифікації засобів експресивного синтаксису; з'ясовано структурно-граматичні особливості основних одиниць експресивного синтаксису; проаналізовано експресивну функцію еквівалентів речень, номінативних речень, неповних речень, парцельованих конструкцій, вставних і вставлених компонентів, невласне прямої мови в межах художніх текстів.

Ключові слова: експресія, експресивність, експресивний синтаксис, експресивна функція, еквіваленти речень, номінативні речення, неповні речення, парцельовані конструкції, вставні й вставлені компоненти, невласне пряма мова.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ВИВЧЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ СУЧАСНОЮ ЛІНГВІСТИКОЮ	8
1.1. Експресивний синтаксис як об'єкт наукових досліджень	8
1.2. Класифікація засобів експресивного синтаксису.....	18
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОДИНИЦЬ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ У ТВОРАХ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО	27
2.1. Комунікати як засоби експресивності.....	27
2.1.1. Еквіваленти речень.....	27
2.1.2. Номінативні речення.....	29
2.1.3. Звертання.....	30
2.2. Неповні речення та парцельовані конструкції.....	32
2.3. Вставні й вставлені компоненти.....	39
2.4. Невласне пряма мова.....	44
Висновки до другого розділу.....	45
РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ	47
3.1. Стилiстичнi функцiї еквiвалентiв речень.....	47
3.2. Стилiстичнi функцiї номiнативних речень.....	54
3.3. Стилiстичнi функцiї звертань.....	58
3.4. Стилiстичнi функцiї неповних речень та парцельованих конструкцiй.....	61
3.5. Стилiстичнi функцiї вставних i вставлених компонентiв.....	71
3.6. Стилiстичнi функцiї невлаcне прямої мови.....	75

Висновки до третього розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93

ВСТУП

Сучасна лінгвістика помітно розширює об'єкти вивчення, порушуючи проблеми функціонування синтаксичних одиниць у реальних текстових умовах. Така орієнтація досліджень сприяє перенесенню акценту з формального аналізу конструкцій на вивчення їх семантики та функцій, виражально-зображальних особливостей. Тому засоби експресивного синтаксису дедалі частіше постають як об'єкт різноаспектних досліджень, спрямованих на вивчення структури тексту, мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності, взаємин мовця й адресата, засобів посилення виразності мовлення та його впливу на слухача або читача.

Експресивний синтаксис досліджували багато вітчизняних та зарубіжних мовознавців, серед яких: Г. Акімова, Ш. Баллі, Т. Вавринюк, В. Виноградов, М. Вінтонів, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, І. Завальнюк, А. Загнітко, Н. Івкова, В. Мороз, О. Олександрова, В. Чабаненко, Р. Якобсон та інші. Але, незважаючи на значну кількість праць із зазначеної проблеми, досі немає єдиного погляду на трактування поняття експресивного синтаксису та класифікацію його засобів.

Актуальність нашої роботи зумовлена необхідністю вивчення засобів експресивного синтаксису у творах сучасної української письменниці Галини Вдовиченко, які досі не піддавалися спеціальному аналізу і які містять багатий фактичний матеріал. Комплексний аналіз мовотворчості авторки дасть змогу виявити виражальний потенціал тих чи тих експресивних синтаксичних одиниць, окреслити їх стилістичний ефект.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей функціонування засобів експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко.

Для досягнення зазначеної мети ставили перед собою такі завдання:

- 1) розкрити зміст поняття «експресивний синтаксис»;
- 2) визначити підходи до класифікації засобів експресивного синтаксису;

3) дослідити структурно-граматичну реалізацію засобів експресивного синтаксису;

4) проаналізувати функціонально-стилістичні особливості засобів експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко.

Об'єктом дослідження є засоби експресивного синтаксису в сучасному художньому мовленні.

Предметом наукової праці є структурно-граматичні, функціонально-стилістичні особливості й виражальні можливості засобів експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко.

Джерельною базою послужили романи Галини Вдовиченко, а саме: «Купальниця», «Пів'яблука», «Інші пів'яблука». Фактичний матеріал нараховує понад 500 лінгвоодиниць.

Основні методи дослідження:

1) теоретичний аналіз (вивчення поняття експресивного синтаксису та його основних категорій);

2) критичний аналіз (дослідження проблеми класифікації засобів експресивного синтаксису);

3) теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про поняття «експресивний синтаксис» та про типи засобів експресивного синтаксису);

4) системний аналіз (збір фактичного матеріалу та його впорядкування);

5) структурний метод (аналіз структури одиниць експресивного синтаксису);

6) описовий метод (опис особливостей використання та стилістичних функцій засобів експресивного синтаксису у творах);

7) індуктивний метод (підсумовування результатів дослідження);

8) елементи контекстуального аналізу (тлумачення експресивних синтаксичних одиниць у зв'язку із задумом автора, визначення мети їхнього використання, шляхів впливу на читачів).

Наукова новизна дослідження полягає в здійсненні комплексного аналізу засобів експресивного синтаксису у творчості Галини Вдовиченко. Уперше проаналізовано структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості засобів експресивного синтаксису у творах письменниці.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в поглибленому дослідженні експресивного синтаксису, узагальненні мовознавчої теоретичної думки. **Практична цінність** дослідження визначається тим, що отримані результати можуть бути використані викладачами й студентами філологічних факультетів під час вивчення синтаксису сучасної української літературної мови та стилістики.

Результати наукового дослідження було **апробовано** у вигляді статті: Куршина Н. Засоби експресивного синтаксису в романі Галини Вдовиченко «Купальниця». *Матеріали студентських наукових читань* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2021. Вип. 8. С. 28–34.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, який нараховує 95 позицій, та списку використаних джерел, що містить два найменування. Повний обсяг дослідження – 93 сторінки, з яких 81 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ВИВЧЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ СУЧАСНОЮ ЛІНГВІСТИКОЮ

1.1. Експресивний синтаксис як об'єкт наукових досліджень

У контексті художнього твору одиниці різних мовних рівнів можуть набувати інтенсифікованої виразності. Особливе місце у створенні емоційного потенціалу тексту займають засоби експресивного синтаксису.

А. Загнітко в праці «Теоретична граматика української мови: Морфологія. Синтаксис» констатує, що поняття «експресивний синтаксис» з'явилося в середині ХХ століття, на початку 60-х років [46, с. 520].

Ш. Баллі був першим лінгвістом, який порушив питання про експресивний синтаксис. На думку мовознавця, експресивний (афективний) фактор є невід'ємним елементом усякого висловлення. Ш. Баллі пов'язував виражальні можливості мови з почуттями мовців [5, с. 18–19].

Можемо стверджувати, що саме на рівні синтаксичних структур виявляються такі особливості художнього тексту, як образність та метафоричність, через які окреслюється й образ автора, його суб'єктивна точка зору, а отже, ті чи ті синтаксичні структури можуть відзначатися експресивністю.

У сучасній лінгвостилістиці до категорій експресивного синтаксису відносять поняття «експресія», «експресивний», «експресивність», «експресема». В «Енциклопедії української мови» за редакцією В. Русанівського, О. Тараненка експресивність трактують як здатність мовних одиниць робити сильнішим логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом, що інтенсифікує виразність мовного знака та сприяє суб'єктивному увиразненню мови [84, с. 170].

Д. Ганич та І. Олійник у «Словнику лінгвістичних термінів» визначають експресивність як наявність експресії, що полягає у: а) виразності, підкресленому

виявленні почуттів, переживань; б) виразно-зображальних особливостях мови, що виявляються в лексичних, словотворчих і граматичних засобах та які надають мові образності й емоційної забарвленості [28, с. 74]. Приблизно так само тлумачать експресію Г. Акімова [1, с. 82], О. Ахманова [3, с. 515] та С. Єрмоленко [41, с. 57].

Укладачі «Великого тлумачного словника сучасної української мови» наголошують на тому, що експресія є силою вираження, вияву почуттів, переживань. Водночас тут експресію визначають як виразність, а терміни «експресивний» та «виразний» уживають як синоніми [15, с. 341].

Експресію як виразність вислову, як те, що виражає незвичайний зміст розглядають також Т. Винокур [16, с. 57], В. Григор'єв [32, с. 137], В. Дєвкін [35, с. 217].

Приєднуємося до думки В. Чабаненка, що експресія є складною лінгвостилістичною категорією, що має своєю основою сукупність внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів і відзначається здатністю інтенсифікувати виразність повідомлюваного, збільшувати вражаючу силу вислову. Лінгвіст розглядає експресивність як саму інтенсифіковану виразність, психологічно й соціально мотивовану властивість мовного знака підтримувати напружену увагу, активізувати мислення людини та посилювати почуття в читачів [86, с. 7].

Схоже тлумачення експресивності наявне в підручнику «Стилістика сучасної української мови» за редакцією Л. Мацько [63, с. 189].

Отже, в узагальненому вигляді поняття «експресивне» відображає специфічну якість одиниць, що пов'язана з їхньою спрямованістю на інтенсифіковане або незвичайне вираження думки, почуття, волі в мовленні.

Розмежовуючи поняття «експресивність» та «експресія», К. Войтенко зауважує, що експресивність є стилістичною категорією, а експресія – функціональною, пов'язаною з антропологічною парадигмою [24, с. 34].

Експресія має вияв лише на мовленнєвому рівні, тоді як експресивність може бути й мовленнєвою, пов'язаною з використанням мовних одиниць відповідно до певної мети, ситуації, їхнім постійним функційним оновленням, і мовною, пов'язаною з їхньою сталою, загальноприйнятою конотативною ознакою. Мовленнєва експресивність є більш поширеною.

Досить часто експресивність прирівнюють до емоційності, унаслідок чого виникає ряд співвідносних одне з одним понять: *афективне, експресивне, емоційне, оцінне, образне, стилістично забарвлене* тощо. Так, на думку Р. Якобсона, експресивна (емотивна) функція спрямована на те, щоб прямо виражати ставлення мовця до того, про що він говорить [94].

Деяко з мовознавців розмежовує поняття оцінності, образності, експресії та емоційності. Проте більшість лінгвістів вважає, що експресія за своїм виявом є більш широким поняттям, тому що емоція в мові є завжди експресивною, а експресивне не є завжди емоційним. Експресію переважно тлумачать як семантичну категорію, основною функцією якої є вплив. Отже, експресивний фактор спрямований на відображення суб'єктивного світу мовця й використання мовних засобів для здійснення впливу на адресата.

Є. Галкіна-Федорук зазначає, що емоційні елементи в мові призначені для того, щоб виражати людські почуття, тоді як експресивні засоби сприяють сильнішому прояву виразності й зображальності під час передачі емоцій, волі, а також думок [26, с. 108].

На думку Ю. Зоріної, для визначення категорій експресивності та емоційності важливою є інтонація [48, с. 28]. Це означає, що експресивним є речення, яке вимовляють з яскравою експресивною інтонацією.

Основна відмінність між емоцією та експресією полягає в тому, що емоція є ненавмисною, викликаною внутрішніми причинами, тоді як для експресії характерний чітко вмотивований, навмисний характер, уведення до тексту спеціальних мовних засобів спричиняє вплив на людину. Крім того,

експресивність є як виразним, так і образним засобом, а емоційність – тільки виразним. Експресивність ми виміряємо за допомогою інтенсивності, а емоційність – за допомогою оцінності. Отже, ми можемо стверджувати, що експресивність співвідноситься з емоційністю як загальне й часткове.

Емоційність (на мовному рівні – емотивність), так само, як інтенсивність, оцінність, образність становлять субкатегорії експресивності. Вони формують поняття експресеми як основної одиниці експресивного синтаксису. З нею пов'язані й такі синтаксичні категорії, як волюнтативність та суб'єктивна модальність.

Н. Гуйванюк визначає експресему як складову лінгвостилістичної системи, мовленнєву одиницю, вжиту в експресивно-стилістичній функції, яка поєднує власне лінгвістичний аспект з емотивним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним. Основною ознакою експресем є логічно-емоційне підсилення, що виникає внаслідок формальних і семантичних змін. Виокремлюють такі експресеми: фонетичні, лексичні, фразеологічні, словотворчі та граматичні (морфологічні й синтаксичні) [33, с. 455; 34, с. 91].

Існують різні тлумачення субкатегорії інтенсивності. Так, Н. Гастілене вважає, що ця субкатегорія є виявленням лише кількісної ознаки семантичної насиченості слова або виразу; науковець виокремлює дві форми інтенсивності: посилення та послаблення [29, с. 119]. Проте В. Мороз розуміє субкатегорію інтенсивності як вищий ступінь виявлення не тільки кількісної, але і якісної ознаки слова або виразу. Дослідниця зауважує, що інтенсивність сприяє створенню образної характеристики предмета думки, що містить, як правило, оцінку [65, с. 16].

Субкатегорія оцінності пов'язана з вираженням позитивного або негативного ставлення мовця до того, про що йдеться, передачею його особистих думок і смаків, висловленням схвалення або несхвалення стану справ, що розглядається. Оцінка є соціально обумовленою, тому її інтерпретують залежно

від того, які норми моралі прийняті в певному суспільстві. Ступінь експресивізації можна визначити залежно від того, який характер має оцінка – раціональний чи емоційний. Раціональна оцінка передає об'єктивне ставлення, а емоційна – суб'єктивне, тобто таке, що залежить від чуттєвого сприйняття предметів і явищ дійсності окремою людиною. З цього випливає, що ступінь експресивізації за емоційної оцінки є вищим, ніж за раціональної.

Субкатегорія образності – це свого роду підсилювач інших типів мовної інформації. Так, вона може робити більш значущими оцінні можливості слів. Н. Гастілене зазначає, що образність виражається через образи, які виконують роль лінгвістичних засобів у прямому й переносному значеннях. Під образом дослідниця розуміє нове, більш яскраве уявлення про поняття, що виникає в результаті зіставлення двох денотатів на підставі їхньої спільної ознаки – семи [29, с. 124]. В образному мовленні проявляють себе метафоричні значення й інші смислові нашарування, що спричиняють виникнення у свідомості різних асоціацій. Це сприяє більш сильному впливу на людину, яка сприймає повідомлення.

До інших субкатегорій експресивності науковці відносять стилістичну маркованість (стилістичне забарвлення), структурно-композиційні особливості тексту [19, с. 98]. Усі перераховані субкатегорії (компоненти) експресивності є взаємопов'язаними й взаємообумовленими, але їхня одночасна наявність не є обов'язковою. Кожна експресивна одиниця характеризується проявом від одного до декількох компонентів.

К. Баюн розглядає такі закономірності, на яких ґрунтується експресивність:

- психологічні, що стосуються передачі емоцій, почуттів та їхнього сприйняття;
- екстралінгвальні – наміри того, хто говорить або пише, знання та ідеї, що є важливими для здійснення комунікації, мовний та позамовний контекст;

– лінгвальні – нестереотипне використання одиниць мови на різних мовних рівнях, невідповідність використаних мовних засобів мовним нормам, відхилення від стандартної структури речення, а замість цього дотримання його нетипової, незвичайної побудови, що підсилює виразність [6, с. 233].

Мовознавці виокремлюють інгерентну та адгерентну експресивність [33, с. 417]. Інгерентна експресивність внутрішньо властива мовному знаку, її не можливо відділити від нього, вона наявна завжди, незалежно від контексту та ситуації. Адгерентна експресивність пов'язана з інтенсивною виразністю мовного знака, що сформувалася в певному контексті, ситуації або в конкретних умовах. Це означає, що тут значну роль відіграє ситуативний фактор. Адгерентно-експресивними конструкціями є емоційно-експресивні комунікати з оцінним значенням, до складу яких входять вигуки й частки, лексеми оцінної семантики та інші, що змінюють зміст висловлення, привносячи в нього експресивні елементи.

З вищезазначеного випливає, що використання мовних одиниць згідно з настановою мовця, метою, мовленнєвою ситуацією, умовами, ставленням мовця до дійсності й до адресата спілкування робить їх експресивними, реалізуючи їхні інгерентні можливості або додаючи їм адгерентної експресії. Ці одиниці є експресивними засобами мови.

В. Чабаненко розрізняє ще деякі види експресивності, як-от:

– суб'єктивна експресивність, що виникає в результаті авторської мовотворчості, насамперед такої, що не відповідає загальноприйнятим стандартам, та як наслідок індивідуально-асоціативного сприйняття мовних знаків, і об'єктивна, що закріплена в системі мови й пов'язана з природною властивістю мовних одиниць;

– експресивність, що має інтраперсональний характер, тобто має значення тільки для того, хто її створює, та експресивність, що має екстраперсональний характер, то спрямована на те, щоб справити на адресата мовлення враження;

– проста експресивність, коли для її створення використовують тільки один мовний засіб, та комбінована, коли використовують кілька різнорівневих засобів одночасно;

– слабка, помірна та значна експресивність, що залежить від ступеня її вияву. Так, слабка експресивність є неемоційною, загальноприйнятою, часто використовуваною тощо. Помірною є проста експресивність, яка характеризується тим, що її емоційно-оцінний елемент не викликає особливої психологічної напруженості мовлення. Значною є проста експресивність, для якої характерна інтенсифікація емоційної виразності мови завдяки зміні інтонації й застосуванню різних риторичних фігур або яка містить яскраво виражену образність, комбінована експресивність та експресивність, що створена завдяки сильному відхиленню від норми [86, с. 10–11].

Експресивність як вияв збільшення можливостей мовних засобів є характерною для всіх одиниць мови, але реалізується лише в тих, у яких є стилістична потреба в мовній практиці. Експресивність виступає носієм додаткових значень мовних одиниць за системою стилістичних протиставлень: приємне / неприємне, добре / погане, високе / низьке та інших.

Виокремлюють два напрями в розгляді експресивного в синтаксисі. Перший напрям пов'язує експресію із суб'єктивною модальністю, яка являє собою вираження ставлення мовця до того, про що йдеться. Н. Шведова зазначає, що таке ставлення майже завжди містить у собі експресивну забарвленість, тому суб'єктивно-модальні значення ще називають модально-експресивними. Науковець виокремлює в розмовній мові чотири групи конструкцій, що виражають суб'єктивну модальність: побудови, що являють собою різні поєднання повнозначних слів; побудови з частками та модальними словами, наближеними до часток; побудови з вигуками й вигуковими поєднаннями; побудови, які мають фразеологічний характер [90, с. 17].

На думку А. Вовка, категорія модальності проявляється в прагматичному потенціалі висловлювання [22, с. 44]. За І. Гальперіним, прагматичний план тексту – це його функціональна направленість, що означає, що текст орієнтований на виконання певної мети, що визначена заздалегідь [27, с. 16]. Це є характерним насамперед для розмовного синтаксису, але також має місце й у писемному мовленні, зокрема художніх та публіцистичних текстах, на які найбільше впливає розмовна мова й де наявна установка на навмисний вплив. Отже, зазначене свідчить про те, що експресивність є прагматичною категорією, адже вона спрямована на емоційний вплив на адресата мовлення, передачу емоційних реакцій на певні ситуації, явища, має повідомлювану значущість, актуалізує висловлювання.

Другий напрям пов'язаний із концепцією суб'єктно-експресивних форм синтаксису як засобів експресивної зображальності, що були протиставлені об'єктивним формам. Цей підхід було розроблено В. Виноградовим ще в 30-ті роки ХХ століття. Погляди вченого сприяли тому, що експресивну зображальність почали розуміти як особливий художній прийом писемного мовлення, що має вираження на формально-синтаксичному рівні. Однак деякі мовознавці розглядають конструкції експресивного синтаксису як індивідуальний стилістичний засіб, властивий одним авторам і не властивий іншим.

Існують різні погляди до визначення поняття синтаксичної експресивності. З одного боку, її тлумачать як вираження в реченні емоційності та вольових зусиль мовця, під нею розуміють здатність синтаксичних конструкцій мати емоційну спрямованість або робити сильнішими прояви виразності, образності. З іншого боку, синтаксичну експресивність розуміють як таку властивість синтаксичних структур, що значно збільшує прагматичний потенціал висловлювань за допомогою лексичних значень елементів, які входять до цих структур.

Х. Тимінська вважає синтаксичні експресивні засоби, з одного боку, нормативними конструкціями, експресивність яких визначають стиль, контекст,

форма їхньої реалізації, з іншого боку, такими синтаксичними структурами, що носять абстрактний характер (тип, довжина речення, порядок слів у ньому) і де експресивні засоби набувають свого значення в контексті, проте належать до самої конструкції [78, с. 180–181].

Як зазначає А. Вовк, синтаксичні засоби містять значний експресивний потенціал, що виявляється в тому, що вони здатні стилістично варіюватися, передавати найбільш тонкі відтінки думки. Експресія синтаксичних одиниць пов'язана з пристосуванням смислів або видозміною функціональної перспективи висловлення, мовні механізми експресивності мають зв'язок із людським чинником, її техніка – із відповідними стилістичними фігурами та прийомами [21].

Для того щоб визначити статус експресивної синтаксичної конструкції, зазвичай застосовують два критерії: прагматико-стилістичний, спрямований на виразність і певний ефект впливу, та формальний, зорієнтований на наявність синтаксичного розчленування. Структурне вираження експресії реалізується через переміщення змістового центру конструкції на неочікувану позицію. Крім цього, для визначення синтаксичних конструкцій з погляду експресії як особливого прийому важливі форма мовлення та функціональні стилі сучасної української мови.

Отже, для всіх сфер мови є характерною експресивність, у межах якої вона виконує дві функції: експресивну й емотивно-конотативну, вносячи до повідомлення емоційне забарвлення та передаючи емоційний стан, емоційну оцінку того, хто говорить, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності. Експресивність синтаксичної структури як семантичної категорії створює мовна норма, а як стилістичної категорії – відхилення від норми, що має структурний, семантичний і функціональний характер.

Визначають такі напрями дії експресивних конструкцій у тексті:

– досягнення особливої, переважно економної форми передачі інформації;

– виникнення замість одного речення двох або більше висловлень, які підвищують комунікативні й функціональні можливості всієї експресивної конструкції в порівнянні з її початковим синтетичним варіантом;

– поширення експресії на весь мікротекст, що може бути властивим і неекспресивним реченням.

Проаналізувавши різні погляди лінгвістів, ми можемо зробити висновок, що експресивний синтаксис – це синтаксис художнього й публіцистичного текстів, а саме ті синтаксичні одиниці, які відзначаються особливою виразністю. Їхнє призначення – не тільки передати читачеві певну інформацію, а й привернути його увагу до неї, максимально наголосити на її важливості, активізувати мислення, викликати напруження почуттів, посилити виразність повідомлюваного, розкрити його глибинний зміст.

Експресивними вважаємо такі синтаксичні одиниці, які мають підсилений логічний та емоційний зміст і постають засобом суб'єктивного увиразнення тексту.

1.2. Класифікація засобів експресивного синтаксису

Проникнення синтаксичних експресивних засобів до українського писемного мовлення викликане граматичною будовою української мови, в основі якої лежить розмовне мовлення, для якого характерна внутрішня членованість цілісних змістових єдностей. Реалізовувати експресивну функцію в тексті можуть будь-які мовно-виражальні засоби, однак у мові закріплені певні прийоми, що сприяють наданню повідомлюваному експресивності, – тропи й стилістичні фігури.

Експресивні конструкції становлять відкритий ряд, який може розширюватися різними мовознавцями.

О. Кострова зазначає, що засоби експресивного синтаксису систематизують у два етапи. Першим етапом є встановлення й опис засобів на таких трьох рівнях, як поверхнево-синтаксичний, або емпіричний, семантико-синтаксичний, або когнітивний, та ідеалізовано-прагматичний, або дискурсний. Другим етапом є аналіз стилетвірних рис основних одиниць синтаксису відповідно до їхньої функційно-прагматичної переваги [56, с. 40].

Розмежування експресивно-синтаксичних засобів за рівнями має умовний характер, тому що ці рівні тісно пов'язані між собою, і аналіз відповідних засобів відбувається на кожному з них. Так, за О. Костровою, на поверхнево-синтаксичному рівні можна емпірично спостерігати процес об'ємного наповнення висловлення, його членування й усічення, що є зовнішнім виявом більш глибокого процесу надання звичайному авторському наміру непритаманного змісту, який не можливо емпірично спостерігати, а пояснити можна лише на дискурсному рівні аналізу. На формальному поверхнево-синтаксичному аналізують такі експресивно-синтаксичні засоби, які «виведені на поверхню» та є автономними. До них належать розмір речення, еліптичні та парцельовані конструкції [56, с. 40–41].

На абстрактно-семантичному рівні здійснюють аналіз процесів метафоризації та переміщення. У них головне значення має смисл поданої інформації. Як результат, синтаксичні конструкції вживають у метафоричних функціях, характерним є експресивне розташування слів. Ці засоби не такі автономні, оскільки для того щоб виявити їх, потрібно враховувати соціальний та емоційний досвід людини. Повний аналіз цих процесів також веде до дискурсу [56, с. 41].

На ідеалізовано-прагматичному рівні аналізу має місце процес метасимволізації, що включає такі засоби, які можна виявити й інтерпретувати тільки в дискурсі, наприклад, повтори, прагматичні вставки. Одним із випадків

метасимволізації є імплікація, що допомагає пояснити процеси, які відбуваються на попередніх рівнях [56, с. 41].

Як відзначає О. Матвійчук, експресивний синтаксис реалізує експресивні функції парцеляції, сегментації, вставних конструкцій, еліпсиса, антиеліпсиса, побудови складних речень, усічення [62, с. 222].

А. Вовк наголошує, що конструкції стають експресивними лише за умови наявності відповідного стилістичного ефекту, та відносить до традиційних засобів синтаксичної стилістики різні типи простих і складних речень, порядок слів, паралельні та синонімічні синтаксичні конструкції, звертання, вставні та вставлені компоненти, різні способи передачі чужого мовлення, парцельовані й приєднувальні конструкції, еліпси [21].

А. Загнітко вважає, що засобами сучасного експресивного синтаксису є:

- номінативні речення, особливо їхні ланцюжки;
- сегментація (поділ тексту на окремі сегменти, за якого інформацію подано частинами), її найяскравішим зразком є називний теми (називний уявлення). Водночас мовознавець вважає, що називний теми має ослаблене експресивне значення, оскільки зосереджує увагу на введенні поняття, а називний уявлення, навпаки, містить у собі цілий спектр експресивного, що розкривається в наступному контексті;
- парцеляція (частина простого або складного речення, утворена під час його членування на декілька висловлень у зв'язку з певною комунікативною ідеєю й винесена за межу синтаксичної структури – речення);
- лексичний повтор із синтаксичним поширенням. Науковець відзначає, що повторюваними слід уважати такі конструкції, які вживають не менше двох разів;
- питальні конструкції в монологічному мовленні;
- вставлені конструкції;
- окремі випадки вживання словоформ;

– уживання відносного займенника *що* замість слів *який, котрий* у складнопідрядному реченні. Так, це свідчить про вплив усно-розмовного мовлення на літературну норму;

– речення, у яких слова експресивно розташовані, або речення, у яких рему винесено на початок, наявний «відрив» рематичної словоформи [46, с. 523–533].

Мовознавець зазначає, що до експресивних конструкцій також іноді відносять еліipsis, антиеліipsis, усічення, позиційно-лексичний повтор, парцеляцію, в основі чого лежить протиставлення економних і надлишкових структур [46, с. 523–524]. Так, економні еліптичні й усічені конструкції протиставляються надлишковим конструкціям з антиеліipsisом і лексичним повтором.

Схожий перелік експресивних засобів синтаксису подає Г. Акімова: парцельовані конструкції, сегментовані конструкції, вставні конструкції, питально-відповідні конструкції в монологічному мовленні, номінативні речення (переважно ланцюжки номінативних речень), експресивно-стилістичне словорозташування, лексичний повтор із синтаксичним поширенням [1, с. 87–89]. Повторення словоформи, словосполучення або речення – це порушення синтагматичного ланцюга, що означає можливість стати експресивним синтаксичним прийомом. У цьому випадку експресію додатково передають пауза перед словоформою, що повторюється, а також специфічна інтонація її вимови.

В. Мороз вважає засобами експресивного синтаксису сегментовані, парцельовані побудови, конструкції із суб'єктно-модальним значенням, сегменти з питальною інтонацією, ланцюги номінативних речень, більшою частиною інфінітивні побудови, конструкції з лексико-синтаксичним повтором [67, с. 364].

Т. Вавринюк до засобів експресивного синтаксису в художньому тексті зараховує: номінативні речення, конструкції з називним уявленням як різновид односкладних номінативних речень; неповні речення; парцеляцію; невласне пряму мову; звертання, серед яких за стилістично-функціональною ознакою

виокремлюють власне звертання й риторичні звертання [10, с. 223–227]; еквіваленти речень, які є повноцінними виражальними засоби мови, що сприймаються на синтаксичному рівні речення як його особливі замітники [9].

В. Чабаненко з-поміж одиниць емоційно-експресивного синтаксису виокремлює:

- іменниковий підмет, який дублюється особовим займенником, або займенниковий підмет, який емоційно уточнюється іменником. При цьому експресія може переходити з підмета на іменну частину складеного іменного присудка, якщо ця частина є лексичним повтором підмета;

- підмет, емоційно підкреслений сполученням вказівної частки *он* і відносного займенника *хто*;

- простий присудок, виражений присудковим словом, вигуком, сполученням часток, словом *раз*;

- простий дієслівний присудок в усно-розмовній формі, ускладнений і емоційно підсилений частками (або їх сполученням), а також наказовою формою лексично «неповноцінного» дієслова і його повторами;

- обставини міри й ступеня, що виражаються сполученням якісно-означального прислівника й підсилювального слова *так*; фразеологічним інтер'єктивним словосполученням *хіба ж так*; гіперболічним порівнянням;

- прикладки з метафоричною основою;

- відокремлені означення, виражені емоційно-оцінними словами; словосполученнями з афіксованими лексемами, підтримуваними повтором; словосполученнями, у яких наявний гіперболізований елемент; словосполученнями з емоційними порівняннями; приєднувальними окличними конструкціями;

- відокремлені обставини;

- звертання, які виконують емотивну функцію (риторичні звертання; звертання з вигуком; звертання, виражені емоційно-оцінними й емоційно-

афіксованими словами; звертання, що виражаються займенником і супроводжуються підрядним означальним реченням або відокремленим означенням);

– вставлені синтаксичні елементи (слова, словосполучення, речення), особливо ті, що виступають емоційно-оцінними зауваженнями, доповненнями, репліками;

– прості розповідно-окличні, питально-окличні, риторично-питальні, оклично-номінативні речення, вигуківі слова-речення;

– складнопідрядні речення з: а) підрядними, які поєднуються з головними сполучником *що*, ускладненим часткою *аж*, або самою часткою *аж*; б) підрядними, вираженими вигуком, вигуківим словом або словосполученням; в) підрядними, вираженими частками; г) підрядними, вираженими повторюваними вигуками або частками; д) підрядними, які знаходяться в препозиції до головного;

– інтоновані складні безсполучникові речення (переважно розмовного характеру);

– деякі стилістичні прийоми та фігури, а саме: парцеляцію, приєднання, лексичну акромонаграму (психологічно мотивоване підхоплення кінцевого елемента речення), ампліфікацію (нагнітання однотипних синтаксичних одиниць), висхідну градацію, психологічно мотивований лексичний повтор, інверсію, а також різноманітні поєднання цих явищ [86, с. 169–178].

Н. Гуйванюк до конструкцій експресивного синтаксису зараховує:

– естетично наснажені висловлення, насамперед конструкції з антиципацією (тобто специфічною стилістичною фігурою, сутність якої полягає в певному відхиленні від лінійної послідовності елементів речення або тексту, за якого антиципований (випереджувальний) елемент (передусім займенник) уживається перед прямим позначенням об'єкта, з яким він має семантичне й синтаксичне співвідношення);

– складні речення, між предикативними частинами яких наявні відношення антитези або мовного парадоксу;

– «синтаксичний паралелізм» – конструкції, які містять щонайменше два паралельні члени. Принцип синтаксичного паралелізму лежить в основі таких стилістичних фігур, як хіазм, синтаксична анафора, синтаксична епіфора, період тощо;

– актуалізацію мовних засобів, пов'язану з авторським задумом;

– різні варіанти структурування речення, що не відповідає вихідній граматичній формі (неповні речення, парцельовані, обірвані або сегментовані конструкції);

– варіювання синтаксичних конструкцій, варіантні та художні способи побудови висловлень, що відбивають той самий фрагмент дійсності (порядок слів, поділ тексту на більші або менші одиниці (прості й складні речення, ускладнені синтаксичні побудови));

– авторські порівняльні конструкції, призначення яких полягає в розгортанні думки та ускладненні її асоціативно-семантичними перехрещеннями [33, с. 415–419].

I. Дегтярьова у своєму дослідженні визначає такі основні стилістичні засоби організації постмодерністського тексту, що характеризуються експресивною та емоційною насиченістю, як-от:

– великі синтаксичні сполуки (довгі фрази, період, надфразна єдність), текстові масиви;

– однорідні члени речення, які можуть перетворюватися на потік асоціацій;

– активне використання стилістичних фігур (ампліфікація, повтори, анафора, параномазія, оксиморон, антитеза, синтаксичний паралелізм, риторичні фігури);

- ускладнені синтаксичні конструкції, комплексні засоби стилістичного синтаксису (поєднання анафори, ампліфікації, однорідних членів речення, парцеляції, періоду);
- вставлені конструкції, які актуалізують додаткові смисли;
- парцельовані конструкції, односкладні, неповні речення;
- семантична й формальна варіативність текстотворення, що полягає в паралельному поданні двох текстових масивів;
- наскрізна інтертекстуальність;
- незвичайне графічне оформлення художніх текстів;
- переважання пунктуаційних знаків «,» та «...» [36, с. 29].

На думку авторів навчального посібника «Стилістика англійської мови», виразні засоби синтаксису можна поділити на три групи відповідно до типів трансформації вихідної синтаксичної моделі речення. До першої групи належать виразні засоби, засновані на редукції вихідної моделі: еліпсис, замовчування, називне речення, асиндетон (безсполучниковий зв'язок). Другу групу становлять виразні засоби, засновані на експансії вихідної моделі, наприклад, повтор, перелічення, тавтологія, вставні речення. Третя група – це виразні засоби, засновані на зміні порядку розташування компонентів вихідної моделі, зокрема дистантне розташування пов'язаних слів, відокремлення, інверсія [68, с. 133–134].

Крім цього, О. Мороховський виокремлює такі виразні прийоми синтаксису:

- прийоми, засновані на формальній або смисловій взаємодії декількох синтаксичних конструкцій або моделей речень у певному контексті, серед яких учений називає паралелізм, хіазм (різновид паралелізму, спрямований на зміну синтаксичних зв'язків між повторюваними членами паралельної структури), анафору (повтор початкового елемента в реченнях, що йдуть одне за одним), епіфору (повтор кінцевого елемента у двох або декількох реченнях, що йдуть одне за одним);

– прийоми, засновані на транспозиції значень синтаксичної структури або моделей речення в певному контексті, зокрема риторичне запитання;

– прийоми, засновані на транспозиції значень способів зв'язку між компонентами речення або реченнями. До них належать парцеляція, сурядність замість підрядності та підрядність замість сурядності [68, с. 134–135] .

Отже, на сьогодні усталеного переліку засобів експресивного синтаксису немає, оскільки на сукупність тих чи тих засобів експресивного синтаксису в художньому стилі впливає насамперед творча особистість письменника, його ідейно-естетична концепція, світогляд. Експресивність синтаксичних одиниць – це їхня підсилена виразність, актуалізована авторським наміром.

Висновки до першого розділу

Експресивність розуміємо як властивість мовних одиниць підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого й бути засобом суб'єктивного увиразнення, акцентуалізації. Засоби експресивного синтаксису – це такі синтаксичні конструкції, які в контексті художнього тексту відзначаються інтенсифікованою виразністю й виступають потужним засобом впливу на читача.

Дослідивши різні погляди лінгвістів, ми визначили, що експресивний синтаксис – це синтаксис художнього й публіцистичного текстів, що вивчає стилістичні фігури й виразно-зображальні прийоми, призначення яких полягає в тому, щоб не тільки передати читачеві певну інформацію, а й привернути його увагу до неї, максимально наголосити на її важливості, активізувати мислення, викликати напруження почуттів, посилити виразність повідомлюваного, розкрити його глибинний зміст.

Експресивність ґрунтується на психологічних, екстралінгвальних та лінгвальних закономірностях. Вона виконує в мові дві функції: експресивну й емотивно-конотативну. Основними субкатегоріями експресивності є емоційність,

інтенсивність, оцінність, образність, які взаємодіють між собою. Експресивність синтаксичної структури як семантичної категорії створює мовна норма, а як стилістичної категорії – відхилення від норми, що має структурний, семантичний і функціональний характер.

Сучасна лінгвостилістика серед експресивних синтаксичних одиниць розглядає комунікати (еквіваленти речень, номінативні речення, звертання), неповні речення та парцельовані конструкції, вставні й вставлені компоненти, питально-відповідні конструкції в монологічному мовленні, лексичний повтор із синтаксичним поширенням, невласне пряму мову, порівняльні конструкції, деякі стилістичні фігури тощо. Отже, робимо висновок, що набувати експресивності в певних контекстових умовах може будь-яка синтаксична одиниця. Це залежить від ідіостилю автора, його намірів, бажання вплинути на читачів за допомогою певних синтаксичних конструкцій. Важливу роль в наданні таким конструкціям експресивності відіграє особлива інтонація.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОДИНИЦЬ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ У ТВОРАХ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО

Ураховуючи специфіку зібраного фактичного матеріалу, виокремлюємо такі засоби експресивного синтаксису: комунікати (еквіваленти речень, номінативні речення, звертання), неповні речення та парцельовані конструкції, вставні й вставлені компоненти, невласне пряму мову.

2.1. Комунікати як засоби експресивності

2.1.1. Еквіваленти речень. Один із найважливіших засобів експресивного синтаксису – еквіваленти речення. Їхніми основними ознаками є: відсутність внутрішнього членування, тобто неможливість виокремлення головних і другорядних членів речення; поєднання номінативного та оцінного елементів; співвідношення із судженням; інтонаційне оформлення; неможливість варіації, модифікації, трансформації; відносна семантико-граматична самостійність.

Еквіваленти речень є повноправними засобами мови. Вони функціонують у трьох різновидах: слова-речення, незакінчені речення та звертання-речення [39, с. 212].

Слова-речення – це структурно нечленовані синтаксичні одиниці, виражені частками, модальними словами й вигуками. Вони належать до явищ живого розмовного мовлення, вони є характерними для діалогічного мовлення, супроводжують синтаксично членовані двоскладні та односкладні речення й зумовлюються їхнім змістом.

Слова-речення передають реакції, відповіді мовців на висловлення співрозмовників, на їхні заяви, твердження, запитання. Окремо від них слова-речення є незрозумілими та втрачають комунікативну силу. Наприклад: – *Ти не*

*міг би замінити своє улюблене слово якимсь іншим, подібним, скажімо: оніхрити? Принаймні коли ти зі мною. У мене на такого роду лексику від близьких людей – неадекватна реакція. – А-а-а! – радіє Генек, заскочений формулюванням «від близьких людей» (1, с. 170); «...Я таку книгу, – сказала ти, Магдо, – у шкільній бібліотеці хотіла вкрасти, проте не змогла...». – **Божечку!** – засміялася Магда. Справді готова була поцупити ту книжку з бібліотеки... (2, с. 13); – Луїзко, ти пам'ятаєш ці кульчики? – Галя відкинула пасмо волосся з вуха, показуючи довгий кульчик із трьох металевих ромбиків. – **Аякже!** – підтвердила Луїза (2, с. 428).*

У творах Галини Вдовиченко наявна значна кількість незакінчених речень, які є синтаксичними одиницями, що не мають ознак внутрішньої структурної організації та виражають перервані, не до кінця висловлені думки, але є достатніми для виконання комунікативної функції речення, тому немає потреби вносити будь-які конкретні доповнення до їхньої граматико-змістової структури. Вони є наслідком умовчування, недовисловлення одного або декількох елементів думки, що зумовлено певною комунікативною причиною й потребою. Такі конструкції є початковими частинами простих або складних речень: – **Ну... як на те пішло...** – повела бровою Марина і вишпоркала з великої сумки пакет з домашніми тиріжками та пластикову пляшку вишневого соку. – **Ще десь... Де ж вона?.. Серветка для дітей** (1, с. 82); **Траплялися, звичайно, якісь непорозуміння, але щоб прощатися, ховаючи очі...** (2, с. 244); – **Тоді... Тоді виходить, що в передостаннього було вдвічі більше, тобто два** (2, с. 267).

Серед експресивних засобів виокремлюють також вокативні речення, або звертання-речення, які є однослівними конструкціями, що самостійно передають нерозчленовані думки, почуття, волевиявлення, є вираженими кличним відмінком іменника, субстантивованого слова або називним у ролі кличного. За морфологічним оформленням розрізняють непоширені та поширені (що містять пояснювальні слова) вокативні-речення. Ці речення завжди містять емоційну та модальну забарвленість.

Вокативні речення мають особливу інтонацію, відмінну від інтонації у звичайному звертанні. Саме з інтонації стає зрозумілим зміст вокативних речень, тому немає потреби додатково виражати його в контексті. Головним і єдиним членом у цих реченнях є звертання, виражене власною особовою або загальною назвою. Наприклад: – *Олеже!* – *озирнулась.* – *Де та флешка? Я маю кілька перших записів* (1, с. 219); – *Хлопці-і!* *Ми йдемо до ва-ас!* (2, с. 18); «*Шановні! Маємо унікальну можливість реставрувати...*» (2, с. 219).

Деякі звертання-речення адресують до кількох осіб: *Мої дівчата... Як вимолити у вас пробачення?..* (2, с. 248). Іноді має місце одночасне використання кількох вокативних речень: – *Мамо! Ігоре!* *Я про таку мріяла* (2, с. 11).

Отже, широко вживаними у досліджуваних творах є структурно нечленовані слова-речення, обірвані речення та вокативні речення.

2.1.2. Номінативні речення. Односкладні номінативні речення – це одиниці синтаксису, головний член яких виражено іменником у називному відмінку, кількісно-іменним словосполученням або займенником. Їхня визначальна риса – констатувальна інтонація. Головний член цих речень виражає образ якогось предмета, факту або явища, стверджує його буття. Номінативні конструкції характеризуються стислістю, образністю, виразністю.

У творах Галини Вдовиченко нами виявлено такі види номінативних речень, що відзначаються найбільшою експресивністю:

1) буттєві номінативні речення: *Великі чорні окуляри. Сандалії. Солом'яно-гобеленова торбина* (2, с. 61); *Пізній вечір, тиша, книжка і це неспокійне читання* (2, с. 326); *Невиліковна хвороба. Повільне згасання* (2, с. 436);

2) вказівні номінативні речення: – *Он вона!* – *показав* (2, с. 416);

3) оцінно-окличні номінативні речення, для яких характерна оклична інтонація, частим є використання займенників *який, такий*, форми *що за*, а також ускладнення вигуками, частками, що посилюють емоційне забарвлення,

передаючи почуття мовців (невдоволення, захват): – *Краща картина тижня!!!* (2, с. 43); – *У-у, чемний хлопчик!* (2, с. 192); – *Ах, яка борода, дівчата!* (2, с. 277); – *От партизан малий!* (2, с. 329); – *У-ух, яка карусель!* (2, с. 363); – *Такий день!* (2, с. 363); *Що за життя!* (2, с. 423);

4) конструкції з називним уявленням (теми), головний член яких виражено:

а) власною назвою іменників: *Кузьма, Кузя. Старовинне, майже забуте ім'я для мужніх надійних чоловіків* (2, с. 158);

б) загальною назвою іменників, серед яких наявні:

– конкретні іменники, що позначають людей за родинними стосунками, за видом діяльності: *Сестра Коня, добродушна й щира жінка, вона навіть не здогадувалася, що має репутацію людини, яка завжди телефонує невчасно* (2, с. 384); *Віттарний майстер! Мав би бути статечним, поважним, а він жартує з усього і раз у раз усе бере на глум* (2, с. 421). Також наявний іменник зі значенням простору: *Місто! За вікном автомобіля – миготіння вулиць, машин, світлофорів* (1, с. 39);

– речовинні іменники: *Запашний свіжий хліб, без нього в цьому домі за стіл не сідають* (2, с. 409);

– абстрактні іменники: *Ранковий біг. На нього в Галі не знаходилося зайвих сорока хвилин, більше тижня вона не протрималася* (2, с. 64).

Як бачимо з дібраного фактичного матеріалу, номінативні речення можуть бути непоширеними та поширеними (містити у своєму складі означення, додатки, які залежать від головного члена в називному відмінку), ускладненими та неускладненими.

2.1.3. Звертання. До експресивних засобів синтаксису, активно використовуваних Галиною Вдовиченко в її творах, належать звертання.

Звертання – це виділене в реченні інтонацією слово або сполучення слів, що називає істоту або персоніфікований предмет, яким адресується мовлення в усній

або писемній формах. Звертання виражається кличним відмінком або формою називного відмінка в значенні кличного. Його роль полягає в приверненні уваги особи, до якої звернена мова того, хто говорить або пише.

Фактичний матеріал свідчить про те, що у функції звертань у творах Галини Вдовиченко виступають іменники та субстантивовані члени мови, які означають:

1) імена, по батькові, прізвища людей: – **Олеже**, нас чекає таксі! (1, с. 152); – **Ми, Єрохін**, на стриптиз прямуємо (2, с. 59); – **Іване Івановичу**, я ж просила вчора залишити мені ключі від архіву (2, с. 145);

2) назви людей за їхніми родинними стосунками: – **Тату**, в нас патички поламались! – гукнула Крісталіна, Роберт поспішив на допомогу, а Марина змінила тему (1, с. 83); – **Я не знаю, що тобі на це сказати, сестричко** (1, с. 210); – **Смакуй, доню**, кожну хвилину, кожну годину і не поспішай спускатися з гори (2, с. 15); – **Правду кажу, бабо?** (2, с. 264);

3) професію особи: – **Що тепер робитимеш, режисере-операторе?** (2, с. 367);

4) соціальне становище, станова належність тощо: **Говори, подруго!** (2, с. 43); – **Ходімо митися, козаче...**(2, с. 192); **Ходіть, гості**, до хати! (2, с. 259);

5) статеву належність: – **Ми їй кажемо: жінко**, ви щось загубили, то вона з вдячності, бо щось там важливе в неї було, документи чи що, вже забула. То от кажу ж – вона подивилась нам на долоні і сказала по кілька слів кожній (1, с. 130); – **Дівки**, – спробувала зупинити сварку Магда, – що взагалі відбувається? (2, с. 243); **Думай, хлопче!** – доброзичливо порадили! (2, с. 462);

6) вікову ознаку: – **І де ти, дитино**, тої гідноти набралася?.. (2, с. 181);

7) зовнішність: – **Чого спинилися, блондинки?**.. (2, с. 299); – **Об'їжджай, кучерявий!** (2, с. 299);

8) клички тварин: – **Рудий**, ти вже геть оборзів! – нагримала на пса (2, с. 139); – **Тяпо**, ану, мерщій! (2, с. 314);

9) марку автомобіля: – *Шево, про тебе не йдеться* (2, с. 299);

10) абстрактні поняття: *Він ненажерливою рибиною ковтає хвилини, години і дні; чотири слова – і прощавайте, плани, надії і наміри* (2, с. 209–210);

11) сукупність когось, кількість осіб: *Від Романа до Йордана – український Рамадан, – посміюється Сашуня, відпочивайте, люди!* (1, с. 165); – *Ну що, народ, до роботи?* (2, с. 169).

Отже, у творах Галини Вдовиченко наявні різноманітні за значенням звертання. Семантика звертань є важливою для реалізації їхніх стилістичних функцій.

2.2. Неповні речення та парцельовані конструкції

Потужним засобом експресивного синтаксису є неповні речення. Це синтаксичні одиниці, у яких одна з ланок їхньої будови не вимовляється, проте фіксується свідомістю. Серед таких конструкцій найбільшою емоційністю, експресивністю відзначаються еліптичні речення, характерні для розмовного стилю мови, у яких уявлення про неназваний член речення або його частину можна встановити безпосередньо з їхнього змісту й будови, передусім із лексичного значення й граматичної форми синтаксично залежних членів (члена). Здебільшого пропущеним є присудок двоскладного або головний член односкладного речення, що установлюється тільки приблизно. Важливу роль тут відіграють такі другорядні члени речення, як обставини та додатки.

Головною особливістю цих речень є те, що за семантикою вони є повними, а за структурою – неповними. Еліпсис члена речення в еліптичних конструкціях є їх відносно сталою структурною ознакою та не створює відчуття неповноти їхнього змісту. Навіть поза контекстом еліптичні речення є зрозумілими та достатніми щодо змісту.

У творах Галини Вдовиченко ми виокремили такі види еліптичних речень:

1. Двоскладні речення з еліпсисом присудка, що має значення буттєвого дієслова. Сюди належать також конструкції, які мають синтаксично нульову дієслівну форму. Наприклад: *Дівчина – у діловому костюмчику: на темно-коричневому тлі – тонесенькі смужки бежевого, червоного та бірюзового кольорів. На кронштейнах – сорочки, спідниці, куртки, пальта, а посеред зали кілька дитячих манежиків, заповнених торбами та ременями* (2, с. 82); *У його очах – миттєва розгубленість, він уже й сам не розрізняє, де реальні події, а де ті, що він собі надумав* (2, с. 319). Наявний також різновид цих речень, де пропущено дієслово *бути* в минулому та майбутньому часі: *Скільки тих показі позаду! Скільки попереду!* (2, с. 353).

2. Двоскладні речення з еліпсисом присудка, що має значення дієслова мовлення. Такі конструкції часто мають місце в словах автора при прямій мові, що складаються:

а) з одного підмета або однієї обставини: *Батько – добре! – підкреслено бадьорим голосом, – з батьком усе гаразд!* (1, с. 67); *А той: «Мені б випити...»* (2, с. 87);

б) зі сполучення обставини або додатка з підметом: *– Це не через роботу, – знову Олег* (1, с. 196); *– А він мені: «Ото як забажають повернути...»* (2, с. 461).

Дієслова мовлення можуть бути пропущені також у самій прямій мові, наприклад: *– Це я не тобі, Роберте* (1, с. 209); *– Ви про що? – не зрозуміли Магда з Галею* (2, с. 79).

3. Двоскладні речення з еліпсисом присудка, що має значення дієслова руху, переміщення в просторі: *– Ми на хвилинку, – сказала вона* (1, с. 152); *– Три місяці, як з Києва* (1, с. 184); *«Ближче один до одного, ближче!»* (2, с. 40).

4. Конструкції питального характеру з еліпсисом дієслова-присудка: *– Куди ти? – зупинила жінка грубасика* (1, с. 184); *– Звідки ти? Де мама?* (1, с. 185).

5. Односкладні речення з еліпсисом предикативних слів *треба, можна, не можна*: *Ні сісти тобі, ні лягти* (2, с. 100); *Тепер не рухати до завтра, аби клей застиг* (2, с. 100); – *Приховувати, і то подали!* (2, с. 192); *Перемовлятися – лише очима й жестами, слів однаково не вчуєш* (2, с. 267–268).

6. Односкладні речення з еліпсисом інфінітива за наявності предикативних слів *можна, не можна, треба, не треба*: – *Ковток за компанію можна, – відповів за неї Олег, – доросла ж дівчина* (1, с. 82); – *Не можна тут кавалерійською атакою, розумієш?* (1, с. 60–61); *Сьогодні не треба на телебачення* (1, с. 222); – *Слухай, треба обережніше з нашим яблуком на показі* (2, с. 345).

7. Односкладні речення, що мають еліпсовану заперечну форму дієслова *бути* або близького до нього за семантикою заперечного дієслова: *Ані кульчиків, ні пернів* (1, с. 64); *Нікого в коридорі та холі* (1, с. 104); *Обслуговуючий персонал з іншої зміни, жодного знайомого обличчя* (2, с. 182).

8. Речення з еліпсисом присудка, що передають спонування. Такі конструкції в досліджуваних творах виражені:

а) іменниками в родовому відмінку без прийменників. При цьому можуть бути наявні звертання. У такій формі іменник виконує об'єктну функцію: – *Яне! Та що ж ви тав ловите? Шампанського!..* (2, с. 362);

б) іменниками в знахідному іменнику з прийменниками або без них: – *На стіл!* (2, с. 109); – *Каву лате, будь ласка* (1, с. 209);

в) обставинними, якісно-означальними прислівниками: – *Ще! Ще!* – *кричала дівчинка* (1, с. 163); – *Обережно, очі мені розмажеш* (2, с. 366);

г) особовими займенниками в давальному відмінку: *Луїза лиш зазирнула до комори похапцем, показала на слоїчок із повидлом: «Це сливове? Мені!»* (2, с. 377).

Також наявні спонукальні еліптичні речення, що являють собою типові форми привітання, побажання. Вони виражені сполученням іменника в родовому

відмінку, що виконує синтаксичну функцію додатка, з означенням, вираженим прикметником: – *Доброго дня!* – *весело привіталась Кароліна* (1, с. 152); – *Приємного відпочинку!* – *побажала молодиця, пропускаючи Луїзу* (2, с. 150).

9. Речення з еліпсисом іменника в ролі додатка: «*Привезіть білого сухого*», – *попередила* (2, с. 237); *Зашурхотіла музика ударних, вступили скрипки* (2, с. 357). На пропущений член речення в цих конструкціях указують узгоджені означення.

У творах Галини Вдовиченко поширене використання ситуативних неповних речень, притаманних передусім діалогічному мовленню – стилізованій моделі усно-розмовного мовлення. Ситуативні неповні речення – це синтаксичні одиниці, у яких пропущено головний або другорядний член, оскільки в ситуації мовлення він є зрозумілим, тому немає потреби його називати, наприклад: – *Що більше любите?* – *Оливки*, – *сказала вона навмання* (1, с. 22); – *А знаєте, чого він так робить?* – *Та ж характер має – не приведи Господи...* (2, с. 42); – *Комп вимкнула?* – *Склала, наче нічний метелик* (2, с. 363). Неповні конструкції в діалозі можуть становити також одну з частин складнопідрядного речення: – *А ви що в чоловіках найбільше цінуєте?* – *Коли в житті чоловіка є сенс. Бодай тимчасовий* (1, с. 212); – *Чого ж не призналася, коли буча зчинилася?* – *Бо ж я не зробила того, що хотіла* (2, с. 393).

На неповноту речень у діалогічному мовленні впливають правила діалогового спілкування, пресупозиція мовців, позамовні чинники, темп розмови [10, с. 225].

Парцельовані конструкції також виступають засобом експресивного синтаксису в мові художніх творів. Вони передають авторську оцінку, наголошують на окремих смислових компонентах висловленого. Завдяки цим конструкціям «скеровується» увага читача.

Відповідно до певної комунікативної мети речення може членуватися на декілька частин – парцелятивів, які можуть бути частинами як простих, так і

складних речень. Одна з частин членованого речення є базовою, стрижневою. Між частинами такого речення зберігаються відношення й форми зв'язку, властиві частинам непарцельованої конструкції. Необхідно зауважити, що за парцеляції зміст кожної частини речення є більш виразним. Відділений компонент у цих конструкціях є ремою.

Як свідчить фактичний матеріал, у творах Галини Вдовиченко активно функціонують конструкції різних структурних типів. Так, у досліджуваних романах нами виявлено такі парцельовані члени речення:

1) однорідні присудки: – *Сьогодні ми будували снігову хатку. Годували снігурів* (1, с. 194);

2) відокремлені узгоджені й неузгоджені означення: – *Мені хлопець один закачав. Зі школи* (1, с. 46); – *Думаю, це буде така собі міні-колекція в одному дусі, у... ніжно-пісочній та... блакитній гамі. Розрахована на шістьох дорослих і двох дітей* (2, с. 191); – *Бачила фільм про Бучач. Короткий* (2, с. 449);

3) прямі й непрямі, відокремлені додатки: *Мобіллка приймала есемески. Від Павла* (1, с. 101); *У тепер вже дворівневій кімнаті Шехових зі спальнею нагорі та вітальнею внизу їй усе сподобалось. Окрім сходів* (1, с. 119); – *Я трохи кориці додаю. Або ванілі дрібку* (1, с. 218);

4) обставини:

а) способу дії, міри й ступеня: *Вони шукали мобіллку, удвох. Злагоджено і буденно* (1, с. 99); – *Лише вдумайтеся: перед розлученням ватра сама має вигоріти. До останньої жаринки* (2, с. с. 272);

б) мети: *Може, і справді хтось проговорився... Ненавмисно, а просто не подумавши про можливі наслідки* (2, с. 244);

в) причини: – *А потім мене вже не хотіли призначати. Через розлучення* (2, с. 203);

г) часу: *Коротко запропонував піти в кіно. Завтра ввечері* (1, с. 46);

д) місця: – *Вона тільки раз виїздила звідси. До Києва* (2, с. 262);

е) допусту: – *Я взагалі з хати не виходжу, але навчилась отримувати те, що потребую. Незважаючи на ці жахливі сходи, хай їм грець* (1, с. 215); *І сталося так, що вночі перед самісіньким показом в Ірининій майстерні пошили золоті козацькі шаровари. Всупереч усім дружнім порадам* (2, с. 352);

ж) умови: – *Обіцяю чекати на тебе усе життя... У подібних випадках* (2, с. 26).

У творах Галини Вдовиченко значне місце посідає парцеляція складносурядних речень. Найбільш частими є парцельовані складносурядні речення з протиставними сполучниками (*а, але, та, однак, проте*): *Вони спілкуються. Але вона про це нічого не знає* (1, с. 205); *На екрані вона виглядає значно молодшою. А зблизька – жінка як жінка, нехай не п'ятдесяти, але точно сорока років* (1, с. 235); *Вона справляла враження жінки, яку у власному житті влаштовує все. Однак це було не так, насправді гармонія в її душі встановилася лише тепер, після народження Соньки* (2, с. 107); *Застелила стіл скатертиною у квіточки, протерла святкові фужери, запалила свічки. Проте розмова за столом пішла в діловому напрямку* (2, с. 125); – *Ну, я ще думаю над пропозицією, – водійка навіть бровою не повела. – Та ти ж як причепишся...* (2, с. 277).

Поширеними є й парцельовані складносурядні речення з єднальним сполучником *і*: – *У наших кишенях не назбиралося тоді нещасних п'яти рублів, які просив бідолашний синяк. І сталося непоправне: на наших очах якийсь чоловігя купив ту книжку...* (2, с. 12); *Їй ніщо не завадить зробити ранкову гімнастику. І свій день вона захистить від чужих випадкових втручань* (2, с. 210).

Наявна також парцеляція складносурядного речення з розділовими сполучниками: – *А що не так? Погано? Чи довго?* (1, с. 169); – *Або ця інформація для нього не є важливою, – видушила з себе Кароліна. – Або ми не сім'я* (1, с. 206).

Як свідчить фактичний матеріал, у творах Галини Вдовиченко є широко представленою парцеляція складнопідрядних речень, яка виявляється в тому, що головна й підрядна частини відокремлюються одна від одної, внаслідок чого виникає їх переривчастість.

У творі найбільш поширеними є такі парцельовані складнопідрядні речення:

1) з підрядними з'ясувальними: – *Можеш собі таке уявити? Щоб такий збіг!* (2, с. 327–328); – *Звісно, пам'ятаю. Як ми купили одна одній чудові кульчики за смішні гроші* (2, с. 428);

2) з підрядними способу дії: *Коли маємо все, ми, легковажні, поводимось, ніби так буде завжди, за будь-яких обставин та умов. Ніби не загрожує перспектива втрати* (2, с. 175);

3) з підрядними часу: *Він був їй як родич, як рідна близька людина, вона не могла його викреслити зі свого життя. Аж поки нове почуття – до цієї 18-річної дівчини розставило все по місцях, поки воно несподівано виявило не притаманної йому рішучості* (1, с. 100);

4) з підрядними мети: – *Ціну назвав таку, що аж зіщулився. Щоб не було про що говорити* (2, с. 432);

5) з підрядними причини: – *А таку кофтинку вона собі колись купить. Тільки не в цьому бутику. Тому що кофтинка ціною роботи чотири тижні – це нонсенс та дурня* (1, с. 200); *Зірвалися з місця, геть від рятівного входу! Бо саме звідти сунули вода і вітер* (2, с. 449);

6) з підрядними порівняльними: *Він лиш сподівався, що це триватиме недовго і жива іграшка дівчинці набридне. Як і все, чим вона так щиро захоплювалась час від часу* (1, с. 194); *Щось сталося з його променистим поглядом. Ніби хтось узяв та й прикрутив те внутрішнє світло, як лампу на столі* (1, с. 196–197); *У порожніх отворах зруйнованих склепінь запали навскіс фіолетові хмари. Наче хтось збив кінокамеру: об'єктив хитнувся, вирівнявся,*

небо повернулося на місце – а хмари зсунулися, тепер у протилежний бік (2, с. 457);

7) з підрядними наслідковими: *Ото наговорила, подумала, замовкнувши; тижневу норму за годину видала. Аж горло заболіло* (2, с. 134);

8) з підрядними допустовими: *Назвати цю жінку приємною особою язик не повернувся б. Хоча була вона доглянута, акуратна, з правильними рисами обличчя* (1, с. 146);

9) з підрядними умови: – *Подивлюсь, – сказала вона. – Якщо мене вчасно відпустять з роботи* (1, с. 157); *Усе чудово. Коли б не розмова, заради якої вона подруг покликала...* (2, с. 235).

Також наявне парцельоване складнопідрядне речення, що виражає умовно-допустові відношення: – *Мені б ноги, я б шукала свого одного-єдиного, поки знайшла... Хай би хоч сотню перебрала!* (2, с. 40).

Отже, з метою підкреслення певних елементів висловлення Галина Вдовиченко використовує парцеляцію. Парцелятами виступають члени речення, частини складносурядного речення, а також підрядні частини в складнопідрядних реченнях.

2.3. Вставні й вставлені компоненти

Значною експресивністю відзначаються вставні та вставлені компоненти, що належать до одних з основних засобів формування індивідуального аспекту семантики речення. Такі конструкції не виконують синтаксичну роль членів речення, не є поширювачами речення, не мають граматичного зв'язку з членами речення, до них не можна поставити питання. Вони лише беруть участь у формуванні семантичної та модальної структури речення. Так, вставні конструкції виражають суб'єктивну модальність, а вставлені – об'єктивну.

Вставні компоненти – це синтаксичні одиниці, якими передається ставлення мовця до того, про що він говорить, а також виражаються різні модальні значення.

У творах Галини Вдовиченко наявні такі групи вставних слів за морфологічним походженням:

1) вставні слова дієслівного походження (**бачу, гадалося, завважте, знаєш** тощо): – *А ще ж, завважте, він мав послідовників, його наслідували, копіювали, хто як міг, кожен у міру свого таланту...* (2, с. 222); – *Ніхто мені, бачу, не радий!* (2, с. 246); *Від подорожньої кошари до села, гадалося, вже близько* (2, с. 270);

2) вставні слова іменникового походження в сполученні з прийменниками (**без сумніву, в принципі, на диво, на жаль**): *Ці тисячі дрібниць призначались маленьким пасажиром, але вони, на диво, поводитись тихо, не звертаючи уваги на вітрину* (1, с. 19); *Їхати довелось доволі довго і, на жаль, безрезультатно* (1, с. 139); *Дівчина, без сумніву, вміла пропонувати товар* (2, с. 251);

3) вставні слова прикметникового походження (**власне, головне**): – *Цього, власне, недостатньо, – доброзичливо зупинив його Кінь* (2, с. 145); – *А головне, спині комфортно* (2, с. 378);

4) вставні слова прислівникового походження (**безсумнівно, звичайно, можливо, очевидно, певно, справді** тощо): – *Можливо, у неї тому така фігура, що вона не народжувала* (1, с. 65); *Вона, безсумнівно, мала дар організатора й одразу розквітла від ще більшої довіри та нових обов'язків* (2, с. 162); *Ян, певно, мав здатність бачити в напів темряві або не забув ще маршрутів своїх дитячих мандрів* (2, с. 449);

5) вставні слова, що втратили зв'язок з основними частинами мови, на основі яких вони утворилися (**мабуть, може** тощо): – *Мабуть, я справила на нього надто сильне враження* (1, с. 66); – *Може, воно має заряджатися, як та батарейка* (2, с. 224).

У творах є декілька вставних словосполучень з іменниками «річ», «слово» в називному відмінку: – *Он і Миколі Потоцькому важливо було, щоб його прославляли, хоч порівняння, **певна річ**, некоректне* (2, с. 440); – *Нема коли, **одне слово**, дуже багато справ* (2, с. 214). Деякі вставні сполучення слів містять у своєму складі дієприслівники: ***Точніше кажучи**, її спина погодилася: далекі поїздки видалися справді тяжкими* (2, с. 289). Також наявні стійкі словосполуки, наприклад: – *Тобі вже чимало вдалося: маєш гарного чоловіка, батьків, друзів, любов до життя і, **дякувати Богу**, здоров'я* (2, с. 15).

Широко вживаними у творах Галини Вдовиченко є вставні речення, що є за своєю структурою:

1) двоскладними з підметом, вираженим особовими займенниками: – *Серед чоловіків, **я давно зауважила**, ласунів не менше, аніж серед жінок* (2, с. 109); – *Того дня, коли ми до Бучача їздили, **щоб ви знали**, я всі свої секрети Кумпові вибовкала* (2, с. 463);

2) односкладними:

а) означено-особовими: – *І то, **уяви собі**, з мови північного народу комі* (1, с. 45);

б) неозначено-особовими: – *Вони вдвох працюють над кількома спільними, **як сказали б тепер**, проектами* (2, с. 423–424);

в) безособовими: *Давно вона не бігала під дощем, і Ян, **так виглядало**, теж* (2, с. 446).

Отже, у творах Галини Вдовиченко найбільш представлено вставні конструкції, що являють собою змінювані та незмінювані слова різного морфологічного походження, з-поміж яких переважають вставні слова дієслівного та прислівникового походження; односкладні та двоскладні речення. Менш поширеними є вставні словосполучення.

Вставлені компоненти – це синтаксичні одиниці, які використовують для того, щоб уточнити, доповнити, роз'яснити предметний зміст речення або ввести

додаткове повідомлення, зауваження, коментар до його структури. Вони надають тексту більшої точності, зв'язності, структурної завершеності, а також сприяють поживленню оповіді.

Особливості вставлених конструкцій: можуть бути як простими, так і складними реченнями; переривають основне висловлення за допомогою інтонації вставленості; виділяються на письмі, як правило, дужками й тире; не можуть стояти на початку речення.

У творах Галини Вдовиченко ми виявили такі типи вставлених конструкцій за структурою:

1) прості двоскладні речення: *А мій Ігор – він зараз буде тут – завезе мене з дитиною до тебе у відділення* (2, с. 91);

2) односкладні номінативні речення: *Темне хмарище, невідоме ЩОСЬ – камінь, дубова чорна балка, жмут грубого дроту чи лантух із поснулими кажанами?* – заледве торкнулося волосся на маківці (2, с. 448);

3) односкладні інфінітивні речення: *Уночі крутилася з боку на бік, не в змозі заснути («не жерти перед сном!»), натомість прокинулася з ясною головою та чіткою відповіддю на запитання «що робити?»* (2, с. 125);

4) односкладні безособові речення: *Раптом – аж від серця відлягло – серед поля бачить вогнище, людей, що сидять довкола* (2, с. 96);

5) еліптичні речення: *У своїй схильності виходжувати Львів пішки вздовж і впоперек, змінюючи маршрути навмання, під впливом миттєвої спонуки чи невиразного підсвідомого поштовху (сюди!), Галя часом перебирала міру й потрапляла в несподівані, а то й небезпечні місця* (2, с. 385);

6) частина складносурядного речення: *Після щоденної роботи – а це могли бути і дві години, і вісім – Кароліна приносила додому свіжі продукти та газети з журналами* (1, с. 155); *А далі питання зникло само собою, бо яблуко втратило колишню силу (чи воно дозує свій вплив, обдаровуючи кожного за принципом «одна мрія в одні руки»)* (2, с. 227);

7) складнопідрядні речення: *Кароліна сиділа в ефектній, як їй здавалось, позі, подумки уявляючи себе звабливою Біркін **(треба подивитись в Інтернеті, хто така і як виглядає)** і тішачись враженням, яке справив на Олега цей закуток* (1, с. 125);

8) складне речення із сурядним та підрядним зв'язком: *Галі досить було згадати музику вітру на горі Піп Іван **(«Попиван», – виправляв її чоловік, але це було спірне питання, як насправді та гора зветься)*** (2, с. 317);

9) складні безсполучникові речення: – *Галко, тепер яблуко твоє. Забирай! Потім повернеш, – Магда, як і обіцяла по телефону, затрималася рівно на хвилину **(«У мене діло до тебе, до початку наради встигну»)*** (2, с. 123);

10) складні сполучниково-безсполучникові речення: *Відкрила дверцята сушарки **(Кароліна була впевнена, що це друга пральна машинка, ще подумала, для чого їм дві пралки?)*** (1, с. 29);

11) вставлені словосполучення – поширювачі речення: *Ніхто свого часу не розумів, для чого інженерові-поліграфісту Ігорю Куричу **(з його скромними фінансовими можливостями)** витратитися на придбання сусідніх садово-городніх ділянок зі шпаківнями-халупками без води та газу* (2, с. 7); *Потенційний **(до нинішнього вечора)** спонсор телепрограми «Потвора» з цікавістю провів очима дивну пару до самих дверей* (2, с. 184).

Часто авторка використовує вставлені конструкції, представлені прямою мовою, наприклад: *Їсти він не хотів; дорікнув, що капці хтось заніс з коридору до спальні **(«Хто, крім тебе?» – буркнула Анна)**, а до домашніх штанів хтось причепив липкий червоний льодяник* (1, с. 148); *За столиками голосно розмовляли земляки, обговорюючи пригоди одного з них у метро **(«Дебільні таблички! Ще й по-англійськи тут ніхто не шарить!»)*** (2, с. 397). Це вносить у твори елементи розмовності, просторіччя, робить текст емоційно та експресивно забарвленим.

Поширеним є використання вставлених конструкцій, що мають окличну та питальну інтонацію: – *Незабаром ці ринки дрібних торговців закриють, а замість*

них – справа ж вигідна! – повідкривають супермаркети секонд-хенду (2, с. 73); – *І каріатиди – які каріатиди, хто їх там коли бачив, на ратуші?* – підводили голови, підтримуючи свої тягарі міцними руками, дивилися мені вслід (2, с. 453). Такі конструкції мають оцінне значення та модальність, вони найбільше привносять експресивне забарвлення в текст.

У творах Галини Вдовиченко наявне поєднання в одному реченні вставних і вставлених компонентів, наприклад: *Раптом у футлярі (звідки? не було ж) – ще одна пара акумуляторів, як на диво, заряджених* (2, с. 101); *Натомість дотепер не забула, мабуть, нахабного, мстивого – не знати за що – прогулу її уроку її ж вихованцями* (2, с. 174). Це свідчить про оригінальний ідіостиль письменниці.

Отже, у досліджуваних творах є значна кількість вставлених конструкцій, які виражені простими двоскладними та односкладними реченнями, складними реченнями, та також їхніми частинами. За інтонацією вставлені компоненти є розповідними, окличними та питальними.

2.4. Невласне пряма мова

Дібраний фактичний матеріал засвідчує, що ефективним засобом експресивного синтаксису є також невласне пряма мова, завдяки якій відтворюється дійсність у суб'єктному зображенні. Для невласне прямої мови характерним є те, що в ній зберігаються лексичні, синтаксичні, емоційно-оцінні, інтонаційні особливості чужого висловлювання – вислови, що відповідають оригіналові, порядок слів, манера мовлення, емоційне забарвлення, експресивний заряд, однак передається таке висловлювання від імені автора, який ніби безпосередньо виражає думки й почуття свого персонажа, говорить його словами. Отже, виклад набуває два плани: відтворюється внутрішнє мовлення персонажа, проте виступає за нього автор.

Невласне пряма мова постає у вигляді одного або декількох самостійних речень, що безпосередньо вмонтовані в авторський текст або відокремлені від мови автора за допомогою сигнальних речень, які містять дієслова мовлення або інші слова, що позначають супровідну дію.

У творах Галини Вдовиченко невласне пряму мову найбільш представлено у формі питальних та спонукальних речень. Наприклад: *Остання фраза засіла скалкою в думках. «Якщо мене вчасно відпустять з роботи». Що вона щойно сказала? Що це означає: «Якщо мене вчасно відпустять з роботи?» Як може людина настільки залежати від когось? Планувати свої ранки, дні, вечори, планувати своє життя – як можна, коли не знаєш, скільки доведеться працювати сьогодні? Якщо це рішення залежить не від тебе, то яка ти господиня свого часу?* (1, с. 157–158); *Залишалося подумки підганяти дні: швидше б кінець школі! Кінець безбарвним вечорам перед телевізором. Годуванню курей та качок, яких тут усі тримали в саморобних сараях, збитих із сірих дощок. Зачовганим капцям влітку та черевикам зі збитими задниками узимку. П'яним сваркам за стіною. Завжди темним вікнам тринадцяти порожніх квартир з помешкань, мешканці яких виїхали на заробітки або світ за очі. Усьому, усьому, усьому кінець, бо все тут чуже, хоч ти й виросла тут* (1, с. 14).

Синтаксична структура невласне прямої мови впливає на її стилістичну своєрідність.

Висновки до другого розділу

У творах Галини Вдовиченко ми виявили різні засоби експресивного синтаксису. Найпоширенішим засобом є комунікати, серед яких виокремлюємо еквіваленти речень, номінативні речення, звертання. Так, еквіваленти речень у досліджуваних творах представлені в таких структурах, як слова-речення,

незакінчені речення й звертання-речення. Серед номінативних речень найбільшою експресивністю відзначаються буттєві, вказівні, оцінно-окличні та конструкції з називним уявленням.

Наступним засобом експресивного синтаксису утворах виступають неповні речення: еліптичні, у яких пропущено дієслова-присудки, що мають різне значення, предикативні слова, інфінітив, іменник, що виконує синтаксичну роль додатка, а також ситуативні неповні, характерні для діалогічного мовлення.

Експресивними синтаксичними одиницями є також парцельовані конструкції. На рівні простого речення парцеляції підлягають різні члени речення, стаючи внаслідок цього актуалізованими. Також підкресленої виразності можуть набувати предикативні частини складносурядних чи складнопідрядних речень.

Засобами експресивного синтаксису в досліджуваних творах також виступають вставні та вставлені конструкції, які є виразниками суб'єктивно-об'єктивної модальності. У текстах представлено вставні слова, що мають різну частиномовну належність, декілька вставних словосполучень, вставні двоскладні й односкладні означено-особові, неозначено-особові, безособові; вставлені одиниці у вигляді словосполучень, простих та складних речень, конструкцій із прямою мовою.

Ще одним засобом експресивного синтаксису у творах є невласне пряма мова, що допомагає відтворити дійсність у суб'єктивному зображенні. Невласне пряма мова реалізується переважно у вигляді питальних та спонукальних речень.

Отже, у творах Галини Вдовиченко представлено широкий спектр експресивних синтаксичних засобів, що є відображенням індивідуального стилю письменниці, її філософсько-естетичної концепції.

РОЗДІЛ 3

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ

3.1. Стилiстичнi функцiї еквiвалентiв речення

Слова-речення в художніх творах використовують переважно в діалогах, що наслідують усно-розмовний стиль мовлення. Вони виражають такі об'єктивно-модальні категорії, як ствердження, заперечення, запитання, спонукання, емоційна оцінка тощо. Залежно від цього ми виокремили у творах Галини Вдовиченко різні типи слів-речень.

Так, поширеним типом є стверджувальні слова-речення, які поділяються на декілька груп:

1. Власне стверджувальні слова-речення, що являють собою пряму позитивну відповідь на поставлене запитання: – *Що там твоя робота? Подобається? – Ще б пак!..* (2, с. 290); – *Сметанку маєш? – Галя сковтнула слину. – Аякже!* (2, с. 417). Також наявні слова-речення *Умгу, Угу*, що виражають, крім ствердження, відстороненість мовців, небажання вступати в діалог: – *Олеже. Чуєш? – Умгу. Він не слухав її* (1, с. 176); – *Це твоя дівчина, Геню? – запитала жінка, голос у неї був теж дитячий. – Угу, – відповів Генек і стиснув Кароліні пальці* (1, с. 177).

Слова-речення цієї групи можуть акцентувати увагу на обов'язковості того, що стверджують. Таке акцентування стає сильнішим, коли функцію власне стверджувального слова-речення виконує модальне слово, що має значення впевненості, наприклад: *На порозі озирнувся: «Ти хоч з ним щаслива?». З ким з ним? А! Лондон, легка закоханість... Звичайно!* (2, с. 198).

2. Слова-речення, що виражають значення згоди із співрозмовником: – *Щось я у цьому житті пропустив. – А то! – тішиться сестра* (1, с. 219);

– *Але ж ти юрист, – нагадує Кароліна. – З вищою освітою. – От саме!* – Олег пальцем показує кудись вгору (1, с. 230). Згода може бути виражена також ухильно, що свідчить про те що, мовець не знає точної відповіді, він сумнівається, робить припущення: – *Він ще й тепер у візочку? – Не знаю. Мабуть* (2, с. 286); – *Хіба не ви? – Можливо, – відказав бородань, – але, вибачте, далі без мене* (2, с. 309). У деяких випадках мовець не тільки погоджується зі словами співрозмовника, а й виражає задоволення від почутого, наприклад: – *Ти геній, Куричу! Тьху на тебе! – Атож!* – погоджується той (2, с. 432).

3. Слова-речення, що підтверджують міркування, погляди самого мовця. Вони є вимовленими вголос або невисловленими відгуками на його власні думки, відзначаються експресивністю, наприклад: – *І це до кращого! Так, так, щоб ти знала!* (1, с. 206); *Це не подружжя (Галя відвернулася, досить витріщатися), надто вони захоплені розмовою, не зводять очей одне з одного, живі емоції на обличчях. Точно, не подружжя, хоча песик демонструє особливе ставлення і до одного, й до другого, він обох вважає за господарів* (2, с. 406).

Наступним типом є заперечні слова-речення, які також поділяються на декілька груп:

1. Власне заперечні слова-речення, що є прямими заперечними відповідями на поставлені запитання й виражаються переважно часткою **ні**: – *Кароліно, йдеш з нами до парку? Нас Шехови запросили! – Ні! Я нікуди не йду! – занадто швидко відповіла вона* (1, с. 98).

Часто в розмовно-побутовому мовленні пряме заперечення виражається сполукою **ні** з часткою **та** на початку: – *Може, дезодорант підвів? – Та ні! Хороший такий запах. Новий* (2, с. 110). Також заперечення може бути виражене структурами *Та де*, *Та яке*, що привносить емоційність у висловлення та виражає упевненість мовця в тому, що заперечення відповідає істині: – *Зарядку робиш? – Та яке!* (2, с. 69); – *Самі варили? – Та де, дитино, я вже ніц не годна* (2, с. 260).

2. Заперечні слова-речення, які передають незгоду з пропозицією, міркуванням або діями співрозмовника: – *А я хочу!* – кричала вона на весь голос. – **Ні!** – тримала оборону мама. – *Ось тут, у коридорі все залиш, а до кімнати сміття не пуцу* (1, с. 143).

3. Слова-речення, які виражають заперечення мовця самому собі. Ці структури наявні в монологічному (часто внутрішньому) мовленні персонажів, вони засвідчують емоційність мовлення, наприклад: *Нічого не відкладатиме на завтра, не казатиме собі: від початку серпня починаю нове життя. **Ні**, негайно, тут і тепер, останньої днини липня – нова рішуча спроба відшукати гармонію з часом* (2, с. 211).

Заперечення може бути виражене також стверджувальними словами *ага*, *аякже*, *ая*, що вносять у текст відтінок іронії, наприклад: – *Любить вона чоловіків, аякже! Любить це діло, ага!* (2, с. 367); – *З гуцулів? – Н-ні. – Ая! Кажіть, кажіть* (2, с. 264–265).

Поєднання заперечних слів-речень із вигуками, вставними словами робить висловлення більш емоційним, наприклад: – *Так і підеш? – не повірила Галя. – Звичайно, ні, – Ірина потягнулася до верхньої полиці, висмикнула звідти за шнурок стару зимову «вуханку», забуту в передпокої з минулорічних холодів, і насунула їй по самісінькі брови* (2, с. 75); *Коли приїхали до Параджанова в Київ, він їх завів у готель, а вихованці йому: «**О ні**, ми тут без вас не лишимося!»* (2, с. 262).

Для збільшення експресивності авторка використовує повтор стверджувальних та заперечних слів-речень, наприклад: – *А нині є пропозиція перебрати мій гардеробчик. Згода? – **Так, так і ще раз так!** – плед злетів вгору й опав на підлогу* (2, с. 426); – *Такий план. – **Добре, добре*** (2, с. 426); – ***Ні, ні!** – регочуться діти* (2, с. 287). Такі конструкції спрямовані на підкреслення ствердження або заперечення, передачу емоцій мовців, посиленій вплив на читача.

Також у художньому діалозі функціонують питальні слова-речення, що характеризуються виразною питальною інтонацією, різними логічно-модальними відтінками. Так, у творі Галини Вдовиченко ми виокремили питальні слова-речення, у яких стверджувальні або заперечні слова вимагають від співрозмовника прямої відповіді на поставлене запитання, наприклад: – *Пограймо в якусь жахалку!* – запропонувала дівчинка. – *Але у смішну махалку. Добре?* (1, с. 162); – *Як почула, що ти за книжку сіла, одразу збагнула: без яблука не обійшлося! Так?.. Ні?..* (2, с. 143); – *...за двадцять хвилин, згода?* (2, с. 416).

Іншу групу становлять питальні слова-речення, які виражають непряме запитання з відтінком сумніву, подиву: – *Кориця – це ж і є цинамон!* – задоволено виправила сестра. – *Правда?* – посунув вбік горнятко (1, с. 218–219); – *Хотіла спитати... Ви так дивно рухаєтеся на подіумі... коли всі танцюють, неначе іронізуєте... а швидше, дуркуєте... – Невже?* – насмішуватий погляд очі в очі (2, с. 334). Сильне здивування авторка передає за допомогою слів-речень, виражених прислівником як, займенником що: – *Олег казав тобі, що не зможе стати батьком? Ти знаєш про це?* – *Як?* – видихнула вона (1, с. 206); – *Це, мабуть, клімакс почався, – зітхнула Магда. – Що-о?* (2, с. 69). Значну експресивність має конструкція *Та ти що?*, яка спрямована на передачу великого подиву мовців: *Дівчата купилися на провокацію, сприйнявши все за чисту монету: «Та ти що?! Щоб ми на твій день народження у ресторані збиралися?.. Нашу «Зубрівку» не зрадімо!»* (2, с. 7).

Деякі питальні слова-речення спонукають співрозмовника до продовження розповіді, розгортання діалогу або до певної дії, наприклад: *На мить затримав погляд на Ірині, глянув на немовля у рушнику... – Ну?* (2, с. 91); – *І що?* – Луїза чекала продовження (2, с. 165); – *То як? Що є символом дороги?* (2, с. 369).

За допомогою спонукальних слів-речень, у ролі яких виступають вигуки й функціонально близькі до них слова, виражають різні форми спонукування. Водночас вони вказують на емоційну реакцію мовця на певну ситуацію, чийось

поведінку. Інтонація є спонукальною або спонукально-окличною. Ми виявили, що Галина Вдовиченко у своїх творах використовує ці конструкції задля передачі наказу мовця виконати якусь дію або утриматися від її виконання. Наприклад: – **Стоп-стоп-стоп**, – зупинила подругу Луїза (2, с. 17); – **Годі!** Це ж серйозні речі. Це наше життя (2, с. 201); – **Дай руку... Ну ж бо!** (2, с. 447).

Емоційно-оцінні слова-речення привносять у текст особливу експресивність. Вони передають реакцію мовця на те, що відбувається. Реакція може бути позитивною або негативною й водночас емоційною та оцінною, про що свідчить контекст. Серед цих конструкцій виокремлюють емоційно-оцінні вигуківі слова-речення, які передають емоційно-оцінне ставлення мовця до конкретних явищ за допомогою вигуків, словосполук вигукового типу та мають різноманітні відтінки, на експресивно-модальні значення яких указують авторські слова, розділові знаки. Так, у творах Галини Вдовиченко ми виявили емоційно-оцінні вигуківі слова-речення, що мають такі відтінки, як:

1) радість, захват: – *А ще... – Ірина була в гуморі. – На подіум вийде... наша Луїзка! – А-ааа!* – заверещав правий бік салону (2, с. 277); – **У-у-у-у!** Га-алко! – зраділа подруга (2, с. 363); – **Ах!** – притулила до себе (2, с. 427);

2) полегшення: – **Ф-фу!** – з полегшенням видихнула Сонька (2, с. 179); – **Фухх!** – Магда шумно всілася поруч, перевела дух (2, с. 356);

3) здивування, досада, незгода: – **У-у-у-у**, – здивувалася жінка (1, с. 54); – *Коли ідете? – За два дні. – Е-е-е. Хіба так можна? Тільки-но вступили* (2, с. 260); – *А хтось його й не потребує, бо брехати не вміє. – Та ну! Я щось таких не зустрічала* (2, с. 375).

Сюди ж належать фразеологізовані сполуки, що за своїми функціями близькі до вигуків. Для них характерна більш чітка передача емоційної оцінки й модальності в порівнянні зі звичайними вигуками. Так, за допомогою цих сполук авторка передає здогад, здивування, невдоволення, роздратованість, пересторогу, наприклад: *Чорт забирай!* (2, с. 124); *На маєш!* (2, с. 170); *Ось воно*

що! (2, с. 248); – *До дідька! Знову попівся!* – вигукнув Курич (2, с. 192); – ... Якби я, скажімо, вийшла вигуляти Тяпу в першій-ліпшій кофтинці, у спортивних штанях, у старих кросівках... *Не дай Боже!..* (2, с. 314); – *А хай йому чорт!* – хлопець глянув на Соньку (2, с. 376).

У творах Галини Вдовиченко наявні також емоційно-оцінні вигуківі слова-речення з незмінною формою кличного відмінка. Такі конструкції письменниці використовує для передачі глибоких переживань мовців, наприклад: – *Боже! Лесю! Так...* (1, с. 186); *Та скільки ж тій сорочці років? Порахувала. Матінко рідна...* (2, с. 100); – *Господи, які дурні, – повторювала Ірина. – Які дурні, Матінко Божа!* (2, с. 203).

Крім того, виділяють також іменникові емоційно-оцінні слова-речення, що виражаються іменником у називному відмінку без залежних слів. Такі конструкції дуже експресивні, мають оклично-оцінну інтонацію. Вони виражають ставлення мовця до когось або чогось, дають узагальнену позитивну або негативну емоційну оцінку. Наприклад: – *Ото дурня!* (2, с. 85); – *Бридня!* – оглушливо виголосив бородань (2, с. 308); – *Порція вареників скільки коштує? Здирники!* (2, с. 313); – *Оце мистецтво!* (2, с. 411).

У досліджуваних творах наявні також слова-речення у функції структур мовного етикету. Це конструкції, що складаються з одного або декількох слів та являють собою загальноприйняті формули привітання, прощання, подяки, прохання, вибачення, побажання. Двослівні конструкції є більш вагомими за змістом, краще проявляють свою функцію. Етикетні слова-речення виражають ставлення мовця до особи, якої стосується мовлення, емоційно-експресивного забарвлення надає їм інтонація. Вони можуть бути вживані разом із звертаннями. Наприклад: – *Привіт, Кінь! Привіт, Анєчко!* (2, с. 145); – *До побачення!* – відповіла Кароліна і вийшла, заклацнувши за собою двері (1, с. 159); – *Добраніч усім!* (2, с. 58); – *Дякую!* (1, с. 151); – ... *Вибачте!* (2, с. 47).

Отже, слова-речення є синтаксичними одиницями, що виражають різні модальні значення.

Незакінчені речення мають виразну стилістичну цінність. Частіше за все вони виступають ознакою «схвильованого» мовлення. У своїх творах Галина Вдовиченко вживає незакінчені речення для того, щоб відобразити емоційно-почуттєвий стан персонажів:

1) збентеження: – *І коли я того вечора сказав їй про нас, згодом, тебе вже завіз до брата...* (1, с. 116); – *Якби на хвилину-дві затрималися...* (2, с. 91);

2) розгубленість: – *Мені...* – сказала Зоя розгублено. Вона як ніби забула, про що йшлося, і намагалась пригадати, – *мені здалося?..* (1, с. 99);

3) вагання, сумнів, нерішучість: – *Гаразд, сьогодні попрацюю. Але ж...* – *Їжачок замислюється* (1, с. 51); – *Кароліно...* – він збирається з думками (1, с. 169); – *... Не зупиниш. Ну, тобто...* (2, с. 142);

4) відчай: – *Марино...* Кароліна заплакала, несподівано для себе. *І не закінчити, не почавши, і говорити не в змозі, бо горло перехопило* (1, с. 205);

5) обурення: – *Купити?.. Ну, це вже, знаєш...* (2, с. 329).

Галина Вдовиченко також використовує незакінчені речення з метою відображення раптового переведення думки з одного об'єкта на інший, переходу від загальних роздумів до конкретних дій, наприклад:– *Я щиро бажаю вам подолати теперішні проблеми, бо, мабуть, у вас зараз нелегкий період. Але, знаєш... Ти слухаєш, Кароліно?* (1, с. 204); – *Що ж одягну, то...* *Думаю, це буде така собі міні-колекція в одному дусі, у... ніжно-пісочній та... блакитній гамі* (2, с. 191).

Отже, завдяки вживанню незакінчених речень авторка може правдиво та яскраво зобразити процес формування думки, надати оповіді суб'єктивного забарвлення, розмовного відтінку.

У творах Галини Вдовиченко ми виокремили 2 групи вокативних речень за їхніми функціями:

1) спонукально-кличні вокативні речення, які передають ставлення мовців до адресатів. Серед цих речень наявні такі:

а) вокативні речення, якими когось гукають, вимагають зреагувати на кликання, щось пояснити, зробити: – **Кароліно!** – покликав він (1, с. 173); – **Лесю!** Як ти тут? Звідки? (1, с. 185); – **Чюрльоніс!** Вийдіть, зустріньте Єрохіна (2, с. 60);

б) вокативні речення, які мають яскраво виражену емоційність, значення спонукування в них є послабленим. Емоційність пов'язана з діями тих осіб, яким ці звертання адресовані. Ці конструкції можуть виражати емоційну оцінку, наприклад, схвалення, докір, обурення: – **Роберте!** Ти унікал (1, с. 61); – **Сонько!!!** – вигукнула так, що донька аж підстрибнула. – Та ти ж вошей привезла! (2, с. 180); – **Іване!** – з докором, наче він у чомусь винен. – Чого ж не сказав? Хіба не бачив? (2, с. 214);

в) вокативні речення, які передають радість від зустрічі, часто несподіваної, сильне здивування: – **Тітонько Луїзонько!** – заверещала Сонька, відчинивши двері, й кинулася на шию маминій подрузі (2, с. 163); Пізнав і відсахнувся: – **Луїзо? Ти?! Ти що тут?!** (2, с. 151); Галя ахнула: – **Пане професоре!** (2, с. 341);

2) емоційно-оцінні вокативні речення, які, крім звернення, передають певні почуття мовця, наприклад, любов, ніжність: – **Моє ти сонечко!** (2, с. 113).

Отже, еквіваленти речень у творах Галини Вдовиченко є засобом стилізації розмовного мовлення. За допомогою цих одиниць письменниця підкреслює важливі елементи висловлювань, увиразнює думку, передає певні емоції.

3.2. Стилiстичні функції номiнативних речень

Завдяки номiнативним реченням у творі виникають образні картини. Виконуючи описову функцію, буттєві номiнативні речення не тільки фіксують існування, наявність якогось предмета, факту, явища, а й:

1) створюють фон, на якому розгортаються події: – *Гиготіння, вищання, гупання...* (1, с. 76); *Дзвони, трембіта і щораз потужніший гул* (2, с. 457);

2) зображують місцевість: *Неквапливий обхід оселі з чашкою в руці переконливо довів: це помешкання створене для щастя. Великі вікна, майже нічим не затулені від безмежного блакитного простору з білими хмарками, сонячні плями на теплій підлозі, техніка-помічниця, з якою ще треба навчитись давати собі раду. Спальня, дитяча, вітальня, просторий передпокій, кухня з круглим столом і тацею, наповненою мандаринами та бананами, велика ванна кімната з трикутною ванною, пральною машинкою та сушаркою* (1, с. 30); *Ніч, бездоріжжя* (2, с. 96);

3) характеризують персонажів: *Виразні очі, густе руде волосся, аристократичні руки з тонкими зап'ястками – і потворні наслідки дитячого сколіозу* (2, с. 20);

4) передають динаміку вражень, думок, подій, явищ: *Чула, як Павло щось витягнув з валізи. Звук блискавки. Сухе клацання, шурхіт, щось впало* (1, с. 24); *Ранкове привітання. Мікродоза живого читання, гомеопатичний варіант, крапелька в морі, брязкальце, на звук якого неодмінно повертатимуть голову...* (1, с. 181–182); *Привітання, поцілунки, усмішки...* (2, с. 239); *Кроки, шурхотіння, легкий стукіт, кахикання в кулак* (2, с. 295).

У вказівних номінативних реченнях значення буттєвості поєднано зі значенням вказівності. Такі речення набувають значного експресивного забарвлення у випадках, коли вказівна частка *ось* поєднана з підсилювально-видільною часткою *і*. Вони спрямовані не тільки на вказівку на очікуваний або вже згадуваний предмет, явище або особу, а й на виділення їх з-поміж інших: *Ось і підтвердження тій підозрі, що виникла біля вхідних дверей – помітне пожвавлення нібито без причини, усі ці колючі інтонації та відчутні шпильки видавали приховане протистояння* (1, с. 220–221); *А ось і Валя Гевелінг. «Домашня»* (2, с. 171); *Що ж, ось і посланець* (2, с. 233).

Галина Вдовиченко використовує оцінно-окличні речення з метою надання описуваним предметам посиленої емоційної оцінки, яка може бути позитивною або негативною, наприклад: – *«Яке диво!»* – задоволено повторювала Луїза, промацуючи ручки-ніжки, наповнені крупною (2, с. 84); – *Що за фігня!!!* (2, с. 89); *Який жах!* (2, с. 248).

Конструкції з називним уявлення викликають уявлення про предмет, стверджуючи наявність предмета або його необхідність. Називний уявлення вживається на початку речення або складного синтаксичного цілого, після нього йде відповідний коментар. Речення, що йдуть за називними уявлення, мають із ними тематичний зв'язок, тому ці конструкції також кваліфікують у мовознавстві як називні теми, оскільки вони викликають у читача уявлення про об'єкт, що виступає темою розмови.

Конструкції з називним уявлення виконують у досліджуваних творах такі різновиди експресивної функції, як-от:

1) уведення читачів у роздуми автора або персонажів: *«Мій брат, – повторила Кароліна подумки, – ним неможливо не захоплюватись»* (1, с. 36); *Туберози... Яка дивна назва – туберози. Які вони?* (1, с. 86); *Ян, мисливець за яблуком, як напівжартома говорила про нього Ірина. Справді, хто він такий? Звідки взявся? Чого до Ірини прилип?* (2, с. 380). Письменниця ніби запрошує читачів узяти участь у цих роздумах, активізувати свої знання про названих осіб;

2) характеристика героїв або предметів: – *Знавісніла переслідувачка. Нікого до мене не підпускає* (1, с. 60); *Дивовижне творіння. Хто бачив його вперше, не одразу й добирав хисту, щоб знайти місце, де сходяться дві половинки* (2, с. 217);

3) уведення читачів у спогади персонажа: *Оленка Денисюк! Вони товаришували увесь дев'ятий клас, аж поки повернулися з Кувейту батьки Оленки й забрали доньку до Білорусії* (2, с. 170). У наведеному прикладі за допомогою називного уявлення авторка допомагає читачам проникнути в спогади героїні, що стосуються її особистого життя;

4) функція утворення тексту, яка виявляється в ролі експресивного зачину на початку тексту, що вводить у тему, викликаючи у свідомості читачів конкретний образ: – **Микола-Василь Потоцький...** Як сказала б Ліна Костенко, «п'яндига та гуляйда». Його замок-палац у Буч ачі був місцем гучних бенкетів і гріховних утіх. Можливо, переломним моментом життя став випадок, коли, в нападі люті, він убив дівчину, яку в легендах називають Бондарівною. А відтак, на знак покаяння, почав витрачати значні кошти й докладати великих зусиль, щоб збудувати низку храмів... (2, с. 451);

5) патетичний оклик з підкресленим емоційним забарвленням: «Звідки він у нас такий узявся? – дивувалась мама. – Недарма я вам такі імена дала, як ні в кого. **Роберт і Кароліна! Роберт Керя та Кароліна Кужвій!** Ви в мене – особливі, не такі, як усі!» (1, с. 14). Як бачимо, називний уявлення дозволяє виразити почуття гордості.

Засобом вираження суб'єктивно-модальних значень цих конструкцій виступає інтонація, яка привертає увагу читачів до певного поняття. Наявні також вигуки та частки, що передають почуття авторки та персонажів і посилюють емоційно-експресивне забарвлення висловлення, наприклад: **Отже ж, малюки!** Як ті горобці, цвіркотять за щільною огорожею низеньких лискучих самшитів (2, с. 279); **Ох вже цей Віктор-молодший...** Немов сховався у своїй кімнаті, а вона зазирнула, покликала вечеряти, вже й гукнула до нього, а він і далі не чує (2, с. 356). З метою створення особливого суб'єктивно-модального значення письменниця використовує повтор слів: **Сніг, дівчата, сніг!** Падав на рукави, вихвалявся довершеною графікою небесних крижинок, викликаючи чисту радість – одну на всіх: і дітям, і дорослим (2, с. 464). У наведеному прикладі кількаразовий повтор акцентує на кількісній характеристиці явища. Функцію виділення теми наступного висловлення виконують номінативні речення з препозитивним сполучником *але*, наприклад: – **Але це яблуко...** – Галя спробувала захистити його, – воно має певні властивості... (2, с. 224). Такі конструкції

можуть мати додаткове емоційне забарвлення, оскільки вони пов'язані з переживаннями мовця або його спогадами, між частинами наявна особлива пауза, яка має за мету допомогти читачам глибше осмислити тему й підготувати їх до сприйняття наступної інформації.

У творах Галини Вдовиченко має місце такий різновид конструкцій називного уявлення, як сегменти з питальною інтонацією, наприклад: *Анекдоти? Тут складніше. Чому чоловіки запам'ятовують одні анекдоти, а жінки інші?* (2, с. 141). Часто на початку таких конструкцій стоїть сполучник **а**: *А ці перепади настрою? То сумна й мовчазна, відгороджена від усього музикою... То піднесена, активна, сміється загонисто, кокетує з усіма – з чоловіками, жінками, і робить одночасно кілька справ* (2, с. 299). Конструкції з питальною інтонацією виконують не тільки видільну, але й експресивну функції. Вони відзначаються спрямованістю на активізацію уявлення читачів, концентрацію їхньої уваги на певному понятті, виникнення різних образів.

Отже, конструкції з називним уявленням надають висловленню розчленованості, лаконічності, підкреслюють значущість кожного сегмента, актуалізують поняття, які потребують роздумів, асоціацій, експресивно передають різну інформацію, допомагають зрозуміти позицію автора.

3.3. Стилiстичнi функцiї звертань

У художніх текстах власне звертання переважно використовують для того, щоб стилізувати усне мовлення в репліках персонажів, наприклад: – *Ти здуріла, Магдо! – вихопилося в Андрія* (2, с. 91); – *Хочу їсти, дівчата!* (2, с. 293).

Як свідчить дiбраний фактичний матерiал, звертання функцiонують у рiзних за метою висловлювання реченнях. Найвиразнiше їхнi особливостi виявляються в спонукальних реченнях, якi мають прагматичну комунікативну спрямованiсть,

оскільки спонукають співрозмовника до дії. Наприклад: – **Вітьку, стій!** – зупинила його Кароліна (1, с. 133); – **Поможи, друже!** (1, с. 151).

Часто вживаються звертання також у власне питальних реченнях, які спонукають співрозмовника до відповіді: – *А ти що скажеш, Луїзо?* (2, с. 81); – **Ма, є що поїсти?** (2, с. 323).

У розповідних реченнях мовець за допомогою звертання привертає увагу адресата до висловлюваного: – *У мене інше життя тепер, Павле* (1, с. 192); – *Ти мене, Галко, й минулого разу не взяла з собою... – знову погляд на чоловіка, захопленого їжею* (2, с. 336).

У текстах художнього стилю звертання не тільки виражає звернення до адресата, а й передає ставлення до нього з боку мовця. Так, для вираження поваги Галина Вдовиченко використовує ввічливі звертання «мадам», «пане», «пані», «шановні», наприклад: – **Пане**, – сказала вона без тіні усмішки, – *одна дівчина просила вам дещо передати* (1, с. 125); – **Пані Стасю**, до вас! (1, с. 227); – **Мадам**, прошу поглянути на квіти! (2, с. 410); «...**Стрес, шановні, стрес!**» (2, с. 460). Також для вираження шанобливого ставлення до людини, яка старша за віком, авторка використовує звертання, що складаються з імені та по батькові, наприклад: – *У вас*, – вона покусала губу, – *у вас, Валерію Вікторовичу, все вийде* (2, с. 308). Такі звертання роблять спілкування більш офіційним.

Для вираження доброго або ніжного ставлення до особи письменниця вживає слова «зая», «сонце», «любий», наприклад: – **Зая**, – *вмить заспокоїлась Анна*, – *іди-но, зая, в свою кімнату* (1, с. 165); «**Дякую, сонце!**» (1, с. 223); *Що з тобою, любий?* (2, с. 145). З цією ж метою у творах використані звертання, виражені іменниками зі зменшено-пестливими суфіксами: – **Донечко**, – *підхопилася першою мама, усі взялися за келихи*, – *45 років – це і багато, і мало* (2, с. 15); – *Так, Вітюсь...* (2, с. 86); – **Тітонько Луїзонько**, – *кинулася до неї Сонька*, – *я вас не відпущу, поки не скажете відповідь!* (2, с. 166); – **Бабуню**, *то я!* – *гукнула Луїза від воріт* (2, с. 258). Також частим є жартівливе звертання до

матері «мамук»: – *Ти ж не куриш, мамук!* (2, с. 163); – *Чого така червона, мамук?* (2, с. 246). Як ми бачимо з наведених прикладів, такі звертання вносять у речення яскраво виражене позитивне емоційне забарвлення.

Деякі звертання виражають зневажливе або фамільярне ставлення до людини: – *Клімакофобія, дурепи, це не те, що ви подумали, а страх ходіння по сходах* (2, с. 69); – *Досить, мантелепи, ви програли, – задоволено констатувала Ірина* (2, с. 71); – *Не витрачайте сил надармо, розтелепи* (2, с. 270). Звертання можуть передавати й невдоволення особою, наприклад: «*Розп'якали, а признатися боїтеся, кози...*» (2, с. 247).

На посилення експресивної функції впливає використання поширених звертань. У досліджуваних творах наявне поширення означенням, вираженим присвійним займенником, що сприяє інтимізації оповіді, також присвійний займенник може поєднуватися з прикметником, що робить сильнішим прояв оцінювального значення, наприклад: – *Дорога моя подруго, чи пам'ятаєш, як у студентські роки ти хотіла купити у п'янички на вулиці Коперника «Мертві душі» Гоголя?..* (2, с. 12); – *Пробуй, дівчинко моя* (2, с. 376).

У творах Галини Вдовиченко наявні також звертання, виражені особовим займенником другої особи однини *ти* в поєднанні з іншими словами, що його пояснюють, або з вигуком, що разом з інтонуванням усього речення надають йому різної тональності, наприклад: – *Моє ти жабенятко, – розчулено мовила Магда, – ну ж бо, повзи* (2, с. 113); «*Гей, ти, новенький, тепер ти!..*» (2, с. 439). У першому випадку таке звертання виражає ніжність, у другому – грубість.

Звертання виконують і функцію кваліфікації адресата мовлення, наприклад: – *То що ж, ходімо, маленька пивоманко! – погодився Олег, зрадівши можливостідесь нареши сісти* (1, с. 124); – *От бачиш, панікерко* (2, с. 69). За допомогою цієї функції письменниця передає якусь характеристику персонажа.

Особливою експресивністю відзначаються риторичні звертання, що спрямовані на вираження емоційного стану мовців, їхніх почуттів, настрою,

наприклад: *Балконе, ти ж не забув ту дівчинку з паперовими ляльками?* (2, с. 257); *Дякую, Курте Воннегуте, за допомогу, дякую за іронію твоєї «Коліскової для кішки»* (2, с. 414).

Місце звертання в реченні є важливим стилістичним аспектом. Звертання може займати позицію на початку, у середині або в кінці речення, що впливає на акценти у висловлюванні, які автор має намір зробити. Так, звертання, яке знаходиться на початку речення, має на меті установлення контакту зі співрозмовником та зосередження його уваги на тому, що буде сказано далі: – *Кароліно, хочу тобі децю сказати, – сказала вона, покликавши її на кухню* (1, с. 70). Звертання, яке стоїть у середині речення, означає продовження розмови та спрямоване на підтримання уваги співрозмовника: – ... *Не знаю, Магдо, вибирай, що хочеш* (2, с. 371). Місце звертання в кінці речення акцентує на більш важливому змісті повідомлення, наприклад: – *Добре, що ви затрималися, Власто* (2, с. 176).

Отже, у художніх текстах звертання відображають емоційно-вольову сферу мовців та виконують апелятивну функцію, виражаючи звернення до адресатів, експресивну функцію, передаючи ставлення до адресатів з боку мовців, оцінку їхніх учинків, і функцію кваліфікації адресата.

3.4. Стилiстичнi функцiї неповних речень та парцельованих конструкцiй

Еліптичні речення є характерними як для діалогічного, так і для монологічного мовлення, де вони виконують різні функції. Так, двоскладні речення з еліпсисом присудком, що має значення буттєвого дієслова, виконують описову функцію. Галина Вдовиченко вживає їх під час опису предметів та явищ, створення портретної характеристики персонажа, зображення його внутрішнього стану: – *У нас тут порядок і злагода* (1, с. 56); *А навколо очей – зморшки, яких не*

було (1, с. 196); *У долінній кімнаті на столі – завжди свіжі квіти* (2, с. 282); *На обличчі – усмішка, а в думках – намул* (2, с. 398).

Пропуск дієслова мовлення перед прямою мовою або після неї сприяє більш органічному вплітання інтонацій персонажів в авторську мову й робить виклад виразнішим, наприклад: *Уляна до нього: «Людина»* (2, с. 87); *«І пошкодуєте згодом», – це вже хтось із зайд доволі різко...»* (2, с. 219). Крім того, еліпсис дієслова мовлення створює ефект невимушеності розповіді, допомагає зробити логічний наголос на окремих членах із складу слів автора або персонажа, а також на всьому складі слів автора, якщо вони містять тільки один компонент: – *Ти серйозно?..* (2, с. 163); *Луїза до подруги: – Не бійся* (2, с. 265); – ... *Ми – до піонервожатих: «Що ж ви робите?»*. *А ті: «Та що ви від нас хочете? Та то ж діти! Хай собі плавають! Не втопляться!»* (2, с. 340).

Речення з еліпсисом присудка, що означає дієслово руху, переміщення в просторі, характеризуються значною експресивністю. Основний зміст у цих реченнях зосереджено в іменниках з прийменником та прислівнику, які надають обставинну характеристику неназваної в реченні дії, що швидко розгортається. Завдяки відсутності лексико-формального вираження процесу дії й зазначенню лише об'єкта, на який він спрямований, такі речення створюють враження динаміки дії, її раптовості, а також раптовості досягнення об'єкта: – *Нікуди не поспішаючи – до органного залу, тоді вулицею Дорошенка до центру* (1, с. 123); – *Я б таких – у тюрму без суду і слідства!* (2, с. 54); – *Ми з Борисом Григоровичем – у його «москвич», і сюди* (2, с. 340).

До окремої групи належать еліптичні речення з додатком за формальної відсутності підмета. У таких реченнях пропущений присудок означає швидку дію з інтенсивним початком. Значення цієї дії сприймається через об'єкт, на який вона скеровується. Головний акцент робиться на певних деталях руху, об'єктах, виражених другорядними членами: *Підколола волосся – і до роботи!* (1, с. 30);

Здавалося – голову до подушки і одразу засне, а сон не йшов (1, с. 161); *Бабусину сорочку – на себе* (2, с. 101).

Речення з еліпсисом предикативних слів *треба, не можна* за наявності або відсутності інфінитива авторка використовує у випадках, коли є необхідність указати на усвідомлену мовцем потребу або неможливість здійснити дію, яка виражена в реченні інфінитивом, наприклад: – **Нам – туди!** – *Ірина, як полководець, показала рукою напрямок і рушила першою* (2, с. 80); **Наздогнати й висварити її за цей шалений темп, але спробуй наздогнати!** (2, с. 269); **За його спиною, обіннутою мокрою сорочкою, не розгледіти, що саме він там робить** (2, с. 447).

Спонукальні еліптичні речення відзначаються стислістю, емоційністю в розмовному мовленні. Вони передають спонукання до дії: наказ, вимогу, прохання. Важливою ознакою таких речень є спонукальна інтонація, яка має багато відтінків, кожний з яких привносить зміни в модальне значення висловлення. У писемному мовленні на це вказують розділові знаки, слова автора, увесь контекст. Другорядні члени речення в цих конструкціях виражають те, що є основним для співрозмовників, наприклад: **Спочатку! Спочатку!** – *командує Кріста* (1, с. 49); – **Хвилиночку!** – *перепинив мить прощання Луї* (2, с. 410).

Деякі речення в досліджуваних творах мають семантику подання мовцеві чогось, наприклад: – **Книжку, книжку!..** – *У прочинених дверях – рука з французьким манікюром; показує, де та книжка лежить, робить дитячий жест «дай, дай»* (1, с. 29).

Також у творах Галини Вдовиченко наявні еліптичні спонукальні речення із семантикою руху: – **Туди!** – *показує Луїза*. – **На камінь Вухань!** (2, с. 266); – **Тепер швидко за мною!** (2, с. 268); – **Тож замовкніть – і вперед!** (2, с. 270).

Функції неповних речень у структурі діалогу залежать від типу організації діалогового спілкування. Так, найбільш поширеним у творах Галини Вдовиченко є діалогове спілкування, що містить репліки-питання та репліки-відповіді. У таких

діалогах адресант з'ясовує або уточнює певну інформацію в адресата. У відповіді на питання адресат зазначає найважливіші або нові компоненти змісту, опускаючи вже словесно вираженні в запитанні компоненти, на основі яких він будує свою відповідь. Залежно від частиномовної належності опущеного члена речення можна виділити такі групи ситуативних неповних конструкцій типу «питання-відповідь»:

1) речення з пропущеним присудком (головним членом односкладного речення): – *Що востаннє прочитали? – «Сестру Кері» Драйзера... І про Фіндуса... Про маму Му... Наталю Забілу, багато всього дитячого...* (1, с. 183); – *А от хто тобі сказав? – Лікарка одна* (2, с. 203); – *Коли їдете? – За два дні* (2, с. 260). Ці конструкції спрямовані на з'ясування обставинної, об'єктної та суб'єктної характеристики дії.

Також наявні діалоги типу «питання-відповідь», у яких адресат уточнює інформацію, якою володіє адресант: – *А де він був? Хіба не в холодильнику? – Та в холодильнику, не мав би зіпсуватися* (2, с. 109);

2) речення з опущеним підметом. Опущення підмета є причиною неповноти репліки-відповіді здебільшого тоді, коли мова йде про сторонній суб'єкт, який не бере участі в комунікативному акті. У таких реченнях адресант хоче дізнатися про якісну характеристику цього стороннього суб'єкта або конкретизувати якусь дію, ознаку. Наприклад: – *І яка вона? – Красива* (1, с. 229); – *Це гумористична стаття? – Цілком серйозна, хоча й з претензією на почуття гумору* (2, с. 85);

3) речення з опущеним додатком. Це явище наявне тоді, коли адресант уточнює факт виконання дії, наприклад: – *Таблетки пив? – Пив* (2, с. 318);

4) речення з опущеною обставиною. Опущення обставини відбувається за умови, коли адресант уточнює в співрозмовника факт виконання дії, що має просторову характеристику: – *Що тут робиш? – Живу* (1, с. 134).

Також у творах Галини Вдовиченко ми виокремили питальні речення, що містять у своєму складі один член речення, виражений займенником із прийменником або без нього, прислівником. Їх використовують тоді, коли

адресант надає адресатові недостатню інформацію, у результаті чого той змушений спонукати до розкриття, уточнення або доповнення змісту повідомлення шляхом словесного позначення недостатніх елементів. Наприклад: – *Ти ніколи не пошкодуєш про це, – сказав Олег у темряві. – **Про що?*** (1, с. 110); – *Зайти, поцікавитись, що вона? Як?.. – **Для чого?*** (1, с. 209); – *І ось що. Про символ дороги. Ти вже його зняв, я щойно бачила. – **Який? Коли?*** (2, с. 383).

Окрему групу становлять речень, що є перепитуванням певного елемента попередньої репліки. Це явище є характерним для випадків, коли такий елемент недостатньою мірою зрозумілий або він викликає в співрозмовника здивування, розгубленість, незадоволення: – *Де твоя команда? З ким робитимеш журнал? – повертався згодом до розмови Віктор. – **Команда?** – підхоплювалася Галя* (2, с. 36); – *Маєте паспорт? – **Паспорт?** – Луїза розгубилася на долю секунди* (2, с. 149); – *Це буде крісло. – **Крісло?** – здивувалася Луїза* (2, с. 293).

Речення-перепитування з питальним займенником-означенням спрямовані на уточнення, щоб повністю зрозуміти зміст попереднього висловлення, а також на передачу здивування: – *Галко, – знову зателефонувала Луїза. – Дай мені яблуко на кілька тижнів. – **Яке яблуко?** – здивувалася Галя і тієї ж миті второпала яке* (2, с. 142); – *Коли наступна вистава? – **Яка вистава?** – не второпала Ірина* (2, с. 361).

Питальні неповні речення, виражені займенником із сполучником *а* передають бажання адресата самому спитати співрозмовника: – *Не шкодуєш, що погодилася? – Бути хрещеною? З тобою? Ні. **А ти?*** (2, с. 199).

Питальні речення, виражені повнозначними словами з прийменниками або без них, що виконують синтаксичну роль додатка, означення, обставини, мають за мету не тільки уточнити, а й продовжити, доповнити попередню репліку: – *Ми гуляли в парку... – **З мамою?*** (1, с. 185); – *Я колись бачила подібну картину з квартири одного знайомого, – згадала Ірина. – **Ігоря?** – уточнила*

Луїза (2, с. 38); – *Хочу в Годовицю з'їздити. – Сьогодні?* – *скинула брови Ірина* (2, с. 336).

У творах наявні також діалоги, що містять репліки-спонукання та репліки-відповіді. У таких діалогах адресант виражає певне волевиявлення – заклик до дії, а адресат погоджується або не погоджується виконати певну дію. Він у своїй відповіді частково перефразовує репліку адресанта й передає її неповним реченням. У репліці-відповіді присудок опускається, коли наявний обставинний конкретизатор, наприклад: – *Пішли погуляємо, – підійшла до вікна. – Пізніше, – відповів Олег* (1, с. 175); – *Пішли, будь ласка. – Зараз...* (2, с. 151–152).

Додаток у діалогах цього типу може бути опущено, якщо адресант спонукає адресата виконати якусь дію щодо особи або предмета, а той дозволяє її виконати або погоджується на це, наприклад: – *Дай яблуко, Галко! Допоможи подрузі. – Забирай, мантелено, – змикнула Галя* (2, с. 142).

У досліджуваних творах поширеними є й діалоги, що містять репліки-повідомлення та репліки-продовження. Такі діалоги спрямовані на обмін повідомленнями щодо якогось факту, явища, події. Так, у першій репліці адресант подає інформацію, а адресат у другій репліці передає свою реакцію, позицію, продовжуючи тему розмови та підтверджуючи істинність першої репліки. Ця реакція містить найбільш важливі компоненти повідомлення. У творах наявні такі опущені члени речення:

1) підмет (коли мова йде про один і той же суб'єкт): – *Як вона помітно прогресує, – похвалила Галя. – Голову тримає! – задоволено погодилася Магда* (2, с. 113);

2) додаток (коли предмет, явище або особа виступає в ролі об'єкта, на який спрямовано дію): – *Є ідея, – озвався Ян. – Викладай* (2, с. 446).

Отже, функціонування неповних речень у творах Галини Вдовиченко зумовлено комунікативними причинами. Завдяки таким реченням авторка досягає комунікативної зручності, лаконізму, економності.

У досліджуваних творах парцельовані речення відрізняються емоційно-експресивним забарвленням і функціональним виявом. Так, парцельовані присудки називають дії, які, на думку мовців та автора, є важливими в момент висловлювання, що допомагає читачеві легше сприйняти контекст, наприклад: *Роберт хотів щось сказати, але змовчав. Лише хмикнув* (1, с. 89). Використовуючи парцеляцію однорідних присудків, письменниця також має за мету створити ефект динамізму, швидкого розвитку подій, підкреслити перехід від однієї дії до іншої: *Обережно розтерла крихітні ніжки й ручки. Спритно перевернула дитину на животик* (2, с. 113).

Парцельовані означення наголошують на ознаках предмета, про який йдеться в базовій конструкції, експресивно увиразнюють його якісну характеристику, зосереджують увагу читачів на важливих елементах висловленої думки. Наприклад: *У голосі Олега з'явилися нові модуляції. Удавано-оптимістичні* (1, с. 194); *Надію вона втратила після третьої спроби екстракорпорального запліднення. Невдалої, як і дві попередні* (2, с. 93). Парцельовані означення також зображують зовнішність людини: *У шлейфі парфумів, у супроводі ледь чутного дзеленькотіння срібних браслетів та нашийних прикрас походжала мистецькою галереєю її власниця – енергійна пані Інна. Тілиста, проте рухлива* (2, с. 300). У цьому випадку парцеляція допомагає письменниці передати індивідуалізовану інформацію, свій суб'єктивний погляд на персонажа.

Функцію уточнення може виконувати парцельована відокремлена прикладка: – *Це – авторка книжки про Пінзеля! – не вгавала Уляна. – Роману про видатного скульптора, до якого ми всі стоїмо!* (2, с. 272).

Парцельовані додатки конкретизують, уточнюють, доповнюють присудок базової конструкції такими деталями, завдяки яким у читача виникає більш широке уявлення про предмета: – *Завтра покажемо Космосу. Усе це від початку до кінця, усі варіанти* (1, с. 169); *Галя була солідарна зі своїми бабусями. І про*

вимушене *прибирання* у неділю, *і про м'ясні страви під час посту* (2, с. 120). Парцельовані додатки можуть наголошувати на певних деталях, наприклад: – *Принаймні згодом він мені так казав... Про надто сильне враження* (1, с. 66).

Парцельовані обставини доповнюють значення присудків базових речень, наголошують на певній характеристиці дії, наприклад: *Схопився за рушник, запопадливо поданий мамою, почав обтиратися. Мовчки* (1, с. 16); *Ні сіло ні впало прийшов Олег Балух. Раптово* (2, с. 165). Парцельовані обставини можуть виконувати уточнювальну функцію: – *Он там був горіх, там – яблуня, а там має бути вікно, їхнє вікно... Праворуч, де виступ будинку* (2, с. 256). Їм належить і функція конкретизації змісту базової конструкції: – *Ти грала десь? У якому театрі. Чи студії* (1, с. 169).

Як бачимо, зміст цих синтаксичних конструкцій можна зрозуміти й без парцельованих частин, але письменниця додає їх, щоб привернути увагу читачів та підкреслити найбільш значуще.

Парцельовані члени речення також можуть сприяти створенню ефекту цілком природного спілкування, наприклад: *Батько гримнув виделкою до тарілки, набрав повітря у легені, але заледве встиг рота відкрити, аби поставити обох нахаб на місце, як Кароліну знудило просто на батька, на його плече та коліна. Фонтаном* (1, с. 16).

Отже, речення з парцельованими членами речення виконують експресивно-видільну функцію. Завдяки цьому засобу висловлення набувають чіткості, виразності, друга фраза є помітнішою.

Іноді парцеляти містять повтор певних членів речення. Авторка використовує повторення для того, щоб уточнити, конкретизувати, доповнити компоненти базової частини, підсилити їхнє значення, експресивно передати повідомлення: – *Ти геній, Кароліно! Геній виховного мистецтва!* (1, с. 56); – *Свіжі мішки розпакувала з такими дивними парео... Дуже дивними...* (2, с. 81); – *А я, дівчата, ніколи більше! Ніколи!* – *озвалася Магда* (2, с. 278); – *Я покладаюся*

на себе. **На себе й на двох-трьох людей**, з якими познайомився останнім часом (2, с. 453). Функцію уточнення виконує й використання синонімів: – *От все одно кава у Львові інакша! Не така, як усюди!* (1, с. 218).

У складносурядних реченнях парцеляція виражає загальну експресію. Вона виділяє інформацію, підкреслює її важливість, наприклад: *З певністю можна сказати хіба що про себе: я й словом ніде не прохотилася, не видала таємниці. А інші – хтозна* (2, с. 244); *Ніхто не міг їхати, усі мали невідкладні справи. Але всі поїхали* (2, с. 249).

Парцеляція складносурядних речень з єднальним сполучником *і* дозволяє письменниці передати динамізм подій, наприклад: *Зашлифував краї, покрити поверхню лаком й кілька вечорів сідав навпроти, трохи на відстані – милувався роботою. І наче мішок розв'язався: накупив теслярських інструментів, спеціалізованих журналів, познайомився з майстрами-дереворобами і що далі, то з більшою впевненістю, із подиву гідним задоволенням віддавався новій пристрасті, опановуючи таємниці роботи з деревом* (2, с. 8).

Парцеляція складносурядного речення з розділовими сполучниками допомагає авторці зосередити увагу читачів на важливості кожної частини речення, указати на те, що тільки один із варіантів є можливим, або вказати на сумнів, наприклад: – *Але вона тут сама виросла. Або хтось мені її підсадив, – усміхнулась, – без мого відома* (1, с. 236); – *Або приймаєш і живеш з цим далі, примирившись. Або не приймаєш і йдеш геть* (2, с. 200).

Парцеляція в складнопідрядних реченнях посилює інформативність, вагомість, експресивність кожної частини, наприклад: *Залишилось поставити крапку, відплакати своє, відстраждати – і забути. Щоб не перетворитись згодом на свою маму, звиклу терпіти все* (1, с. 95); – *Місія нездійсненна! Коли, як пише рецензент, творчість майстра слова «сягнула дзвінкоголосої високості визнання»!* (2, с. 288–289).

Парцеляція складнопідрядного означального або займенниково-означального речення спрямована на уточнення, конкретизацію означуваних слів базової частини, наприклад: – *Той самий. До якого ти пішла* (2, с. 200); – *Той, знаєш, де був колись «Школярик»? Де ми купували причандалля до першого вересня?* (2, с. 423).

Парцеляція складнопідрядних багатокomпонентних конструкцій сприяє наданню більшого значення кожній частині, емоційному підкресленню авторкою найбільш важливих фрагментів висловлення: *Згадувала, як він незворушно пив каву на аварійному балконі («Це я до товариша заходив, як на такий балкон не ступити, як вихід є?»).* **Як вони рятувалися вдвох під мурами ратуші. Як він телефонував їй наступного ранку:** «*Все гаразд, незабаром повернуся...*» (2, с. 463–464).

Парцельовані конструкції можуть передавати почуття, настрої, сприйняття персонажів: – *Якщо я вас... усіх разом... чи кожному окремо... прошу... – Ірина чітко вимовляла слова, робила між ними помітні паузи, – прошу про щось не розповідати, то я сподіваюся на ваше мовчання.* **На те, що так воно і буде** (2, с. 241); – *Тепер робота піде, полетить, пожене!* **Бо я почувуюся, наче десять років скинула** (2, с. 278); *Їм здавалося, що фігури варто було піднести вгору, поставити хоча б наближено до тої висоти, для якої їх створив майстер.* **Що на рівні очей вони мають приземлений вигляд. Що комфортний особистий простір для цих скульптур є значно більшим, і на це слід було зважати** (2, с. 400). Галина Вдовиченко також використовує парцеляцію простих і складних речень для передачі почуттів персонажа в його внутрішньому мовленні: *Люблю. Мити. Посуд. Мені подобається, коли під моїми руками гора масних тарілок та горняток з кавовими фусами перетворюється на стоси сяючого чистого начиння. Коли пательня із залишками підгорілої цибулі робиться наче щойно з крамниці. Коли пахне доброю рідиною до миття посуду* (2, с. 141). Цей

засіб спрямований на те, щоб читачі самі пройнялися почуттями та настроями героїв творів.

Деякі парцельовані конструкції виконують функцію нагнітання подій, наприклад: *Він говорив, що сам винен у тому, що втратив її. Що готовий зробити все, аби вона повернулась. Що розуміє, чому вона так зробила. Що виправить усе* (1, с. 192–193). Кожна однорідна підрядна частина характеризується наростанням тону, найбільш високим він стає в останній частині, після чого робиться пауза. За допомогою цієї функції письменниця збільшує вагу кожного парцелята, зображуючи поступове посилення хвилювання персонажа.

Отже, під час дослідження ми виявили в контексті творів Галини Вдовиченко парцеляцію як ефективний засіб експресивного синтаксису. Це явище у творах виконує експресивно-видільну, зображальну функції, функції уточнення, конкретизації, доповнення базової конструкції, інформаційного підсилення, нагнітання подій, передачі почуттів, настроїв, сприйняття персонажів. Парцеляція сприяє створенню несподіваної паузи, ритму. Завдяки цьому експресивному засобу авторка підкреслює смислові центри тексту, акцентує увагу на кожному елементі висловлення, увиразнює характеристику дій та предметів. Парцеляція підсилює напруженість думки, допомагає читачеві глибше зрозуміти зміст висловлення та авторську оцінку.

3.5. Стилiстичнi функцiї вставних i вставлених компонентiв

За семантикою та оцінкою повідомлюваного вставні конструкції у творах Галини Вдовиченко ми можемо поділити на такі групи:

1. Вставні слова й словосполучення, що виражають невпевненість, припущення (*бува, здається (здавалося), мабуть, може (а може), можливо, напевно, певно, очевидно, схоже, швидше за все*): – *Але це, швидше за все, саме*

дурні ігри, – не вступався Геннадій (2, с. 54); Того дня, в Рукомиші, щойно віддавши яблуко, вона подумала: «Зі «Святим Онуфрієм», **схоже**, не склалося – нехай би вдалося переконати бучачан...» (2, с. 226); **Напевно**, йому бракувало емоцій (2, с. 323). Ці компоненти також сприяють пом'якшенню висловлювання, без них у змісті речень з'явиться категоричність.

2. Вставні слова та словосполучення, що виражають упевненість, імовірність чогось, підтвердження достовірності висловлювання (**безперечно, без сумніву, звичайно, звісно, справді, цілком зрозуміло, щоправда**): Олег, для нього, **без сумніву**, свій (1, с. 129); Валя Гевелінг відписала, що вона, **звичайно ж**, пам'ятає Ірину і теж радіє (2, с. 172); **Справді**, лежать, гарнюні, чекають, щоб їх узяли в руки (2, с. 373).

3. Вставні конструкції, що передають емоційний стан мовця, його почуття, оцінку того, про що йдеться в реченні, зокрема здивування, жаль, сильне незадоволення, сором (**дивна річ, зрештою, на диво, на жаль, сором згадати**): Облич, **на жаль**, не було видно (2, с. 168); **Дивна річ**, у своїх спогадах вона забула, що обидва її кохання були далекими від ідеалу, і звинувачувала лише себе (2, с. 176); – **Що таке, зрештою, приїзд Вествуд?** (2, с. 248); Ян знав про Пінзеля більше за неї, а вона, **сором згадати**, бралася його колись просвіщати... (2, с. 442).

4. Вставні компоненти, що вказують на характер висловлення, спосіб передавання думки, її оформлення (**відверто кажучи, взагалі, власне, короче** тощо): – Ну давай, **короче**, я спробую (1, с. 52); – Мені подобається, – говорив тим часом Роберт дружині, – **власне**, це мені й подобається, що вона сама вирішує: так або ні (1, с. 63); А найбільше – що вона запідозрила товаришок у надмірній (та що там надмірній – злочинній) балакучості або, **відверто кажучи**, у зраді, однак, запрошуючи їх на зустріч, розмовляла звичайним тоном, насправді ж готуючи жорсткий розбір польотів (2, с. 243).

5. Вставні конструкції, які передають звернення до співбесідника і які вживають для того, щоб привернути увагу читача (**бач, бачиш, зауваж(-те), знаєш, погодься, прикинь, слухай, уяви (уявіть), чуєш** тощо): – *А в нас тут, знаєш, таке діло...* (1, с. 56); – *Слухай, я забула яблуко!* – *Іринин дзвінок повернув до реальності* (2, с. 344); – *Погодься, дуже вдало, що скульптури розмістили невисоко!* – *допитувалась Уляна* (2, с. 400).

Отже, у досліджуваних творах вжито різні групи вставних компонентів, які виражають суб'єктивну позицію авторки та її персонажів, ставлення до висловлення, є засобом активізації уваги, надають змісту висловлення емоційно-експресивної забарвленості та оцінного значення.

Модальне значення та емоційне забарвлення, які надає вставний компонент, стосуються або цілого речення, або його частини, що залежить від авторського задуму, наприклад: *Мабуть, йому геть нічого не залишили на чай* (2, с. 41); *Чоловік щось стиха говорив хлопчикові, показуючи за вікно, малюк щось відповів, мабуть, смішне, бо тато змикнув і розреготався* (2, с. 40).

Вставні компоненти можуть стояти на початку, у середині або в кінці речення. Їхня позиція впливає на інтонування речення, стилістичну індивідуалізацію його змісту, забарвлення модальності. Коли вставна одиниця стоїть у кінці речення й на неї падає логічний наголос, вона сприймається більш енергійно, наприклад: – *Підходить, звісно* (2, с. 213).

Завдяки значній самостійності, інтонаційно-змістовому виділенню вставлених компонентів виникають різноманітні стилістичні ефекти у творах Галини Вдовиченко. Так, ті вставлені компоненти, які виділені тире, вимовляють підвищеним тоном, наприклад: *...Серед подруг лише Ірина мала талант – не набутий, а від природи – бути господарем собі та свого часу* (2, с. 103).

У творах Галини Вдовиченко вставлені конструкції виконують такі функції:

1) уточнення, конкретизації змісту основного речення: *Кароліна пам'ятає свої записи (плани на майбутнє) в нотатнику кийвського періоду: 1 грудня –*

Романа (1, с. 165); *Чужі проблеми (не те, щоб чужі, а просто не свої, яка Луїза їй чужа?)* легко вирішуються (2, с. 140);

2) пояснення того, про що йдеться в основному реченні: *Трапляється ж таке: хвора, нуль косметики, вата у вусі (добре, що не видно), волосся немите (лікар не дозволяє), але усе це несуттєве, воно й непомітне* (2, с. 102);

3) доповнення якоюсь інформацією: – *Однокурсниця – вона вже кілька років в Америці живе* – поклікала нас до гуртожитку (1, с. 66).

Зазначені функції передають підтекст, сприяють зв'язності тексту, виразності мовлення.

Галина Вдовиченко використовує вставлені конструкції також для психологічної характеристики персонажів, розкриття причин їхніх учинків: *В Ірини після любовної гарячки приходило охолодження (така вже дурна вдача), а чоловік, що вона його допускала якнайближче, навпаки, прикипав наживо, не відірвати без страждань* (2, с. 58); *Гелена – як дуже швидко з'ясувалося, невірноважена, надмірно емоційна особа – заходилася вихвалити свою нову помічницю* (2, с. 291).

Деякі вставлені конструкції мають яскраво виражений оцінний характер та містять емоційно-експресивні зауваження авторки, наприклад: *Марина в легкому рожевому костюмчику – скільки в неї тих різнокольорових трикотажних костюмчиків!* – солодко потягувалась на порозі спальні (1, с. 77); *Заскочена архаїчними захцянками своєї підопічної – ох вже ті зірки!* – дівчинка, помічниця режисера, охоче погодиться заїхати до актриси додому, щоб принагідно глянути на неї зблизька (1, с. 234); *А далі – оце вже цілковитий жах!* – новина розлетілася інтернетом: до нас їде незрівнянна Вествуд! (2, с. 242). Такі вставлені конструкції мають за мету передачу авторського ставлення до персонажів або подій.

Крім того, вставлені конструкції виконують стилістичну функцію логічного виокремлення певної частини в складі речення: *І Кароліна знала – ще до того, як*

вирішила не чекати випускного, ще перед тим, як вирішила їхати до брата, – ноги її тут не буде (1, с. 10); *А якими змученими й червоними робляться руки від гарячої води з цими жахливими бальзамами, що одночасно – згідно з етикеткою – мають і жир розчиняти, і за шкірою рук доглядати* (2, с. 141–142).

Ця функція спрямована на деталізацію авторкою певної інформації, підкреслення головного значення, закладеного в реченні, затримку уваги читачів у найбільш напружений момент та надання висловленню значної експресивності.

Отже, вставні й вставлені конструкції є важливим засобом експресивного синтаксису у творах Галини Вдовиченко. Уносячи в повідомлення різні відтінки, вони увиразнюють логіко-сміслові зв'язки між частинами речення й тим сприяють кращому розумінню тексту.

3.6. Стилiстичнi функцiї невласне прямої мови

Галина Вдовиченко використовує у своїх творах невласне пряму мову для розкриття внутрішнього світу персонажів, відтворення їхнього психологічного стану, роздумів та почувань, наприклад: *А може, воно й нічого. Просто рік добігає кінця, дні згасають, заледве почавшись, і ранки холодні, і вітер пронизливий. Треба протриматись, перечекати сезон сірих барв, а далі все буде біло й чисто. І все налагодиться. І що це на неї найшло? Хіба Олег не кинув усе, помінявши життя докорінно? Хіба не витратив усе, що мав? І хіба він винен, що так усе складається...* (1, с. 157); *А хто тоді займатиметься журналом? Усіма його проблемами – творчими і нетворчими: штатним розкладом, ремонтом, рекламою, розповсюдженням, бла-бла, бла. Доведеться, мабуть, відкласти нові плани на потім. На невизначений час. Але ж... Сама ж хотіла, нарешті дізнатися: можеш чи не можеш...* (2, с. 126).

У творах Галини Вдовиченко іноді оповідь ведеться від першої особи, що зближує оповідача з персонажем, надає тексту інтимності, сприяє глибшому

розкриттю почуттів: *Перше попередження. Якщо не зупинюся, буде друге. Тому так: завтра відкину усю марноту марнот, робитиму лише головне. Більше того – потішу себе дрібними радостями життя: пообідаю поза редакцією, увечері зателефоную дівчатам, подивлюся нарешті «Ангел-А» Люка Бессона, дочитаю закинутого Прохаська, одягну перед сном звабливу чорну сорочку (клаптик шифону з двома шнурочками на плечах, перехрещеними на спині, призначений швидше для виступу у стрип-барі). Як не зупинюся зараз – вухо зупинить. Або щось інше (2, с. 98).*

Наявна також конструкція з невласне прямою мовою, де персонаж звертається до самого себе як до співрозмовника, тобто виникає така умовна комунікативна ситуація, у якій беруть участь ніби два учасники: *Ах, яке око, похвалила саму себе подумки, яке несхибне око маєш, дівчино!.. (2, с. 355).* Ця конструкція сприяє діалогізації оповіді.

Окличні речення характеризуються значним емоційно-експресивним забарвленням, оскільки передають емоції, почуття мовця, наприклад: *Ненавиджу мити посуд! Одна втіха – найкращі ідеї спадають на думку саме за цим невдячним монотонним заняттям (2, с. 142).*

Для посилення експресивності, створення особливого напруження авторка використовує спеціальну стилістичну фігуру – ампліфікацію, що проявляється в нагромадженні питальних речень, наприклад: *Що буде, як завтра свавільна й непередбачувана Анна скаже, що маленькій Лесі більше не потрібна нянечка? Що вони робитимуть? За що житимуть? (1, с. 155).*

Суб'єктний план тексту розширюють структури, у яких поєднані в одне структурно-комунікативне ціле пряма й невласне пряма мова. У таких структурах один мовець висловлює свої репліки вголос, а репліки іншого мовця залишаються невисловленими думками, наприклад:

– Може, поїдеш зі мною?

Кароліна лише плечима знизала. Не за тим вона тікала з Висічі, щоб туди повернутись. Увечері на неї чекає перша індивідуальна репетиція з Космосом. Завтра о восьмій ранку в програмі «Книжкова хвилинка» вона читатиме уривок з «Лісової пісні» Лесі Українки. Потім – заняття з репетитором з історії України. Після обіду – три години з маленькою Лесею, завдяки цим годинам вона заробить собі на репетитора і ще трошки залишиться на життя.

Ну яка Висіч?.. Про що він?.. (1, с. 230).

Отже, невласне пряма мова дозволяє письменниці органічно ввести суб'єктивний світ персонажів у свою оповідь, надає змогу читачам подивитися на описувані події очима персонажів, зрозуміти їхні почуття, сподівання та прагнення. Завдяки цьому засобу розширюється суб'єктно-експресивна багатоплановість оповіді, чітко окреслюються образи автора й персонажів.

Висновки до третього розділу

Ми виявили, що засоби експресивного синтаксису виконують у творах Галини Вдовиченко різні стилістичні функції. Так, слова-речення виражають ствердження, заперечення, включаючи відтінки згоди або незгоди із співрозмовниками, запитання, спонукання, емоційну оцінку (радість, захват, здивування, невдоволення тощо), передають ставлення до особи.

Незакінчені речення відображають емоційно-почуттєвий стан персонажів, а також раптове переведення думки з одного об'єкта на інший, перехід від загальних роздумів до конкретних дій. Вокативні речення передають вимогу мовця до адресата зреагувати на кликання, щось пояснити або зробити. Вони також передають емоційну оцінку, радість від зустрічі, почуття мовця.

Номінативні речення сприяють виникненню образних картин: вони створюють фон, на якому розгортаються події, зображують місцевість, персонажів, передають динаміку вражень, думок, подій, явищ. Вони також

виражають емоційну оцінку. Конструкції з називним уявлення виконують видільну функцію, експресивні функції введення читачів в авторські роздуми, у роздуми та спогади персонажів, характеристики героїв, патетичного оклику, функцію утворення тексту, функцію активізації уваги, уявлення читачів.

Власне звертання виконують апелятивну функцію, виражаючи звернення до адресатів, експресивну функцію, передаючи ставлення до адресатів з боку мовців, оцінку їхніх учинків і функцію кваліфікації адресата. Риторичні звертання виражають емоційний стан мовців, їхні почуття, настрої. Виявлено, що залежно від того, яку позицію займає звертання в реченні, робляться різні акценти у висловлюванні;

Еліптичні речення виконують описову функцію. Крім того, вони допомагають зробити логічний наголос на окремих членах із складу слів автора або персонажа, виражають швидку дію з інтенсивним початком, створюють враження динаміки дії, раптовості досягнення об'єкта, указують на усвідомлену мовцем потребу, можливість або неможливість здійснити певну дію, передають спонукання до дії.

Неповні речення в структурі діалогу спрямовані на з'ясування або уточнення певної інформації, розкриття, доповнення змісту повідомлення, продовження попередньої репліки, передачу почуттів адресантів, які викликала інформація, надана адресатами, передачу заклику адресата до дії та згоду або незгоду адресанта виконати цю дію. Неповні речення сприяють досягненню комунікативної зручності, лаконізму, економності.

Парцеляція у творах Галини Вдовиченко виконує експресивно-видільну, зображальну функції, функції уточнення, конкретизації, доповнення базової конструкції, підсилення інформативності, нагнітання подій, передачі почуттів, настроїв, сприйняття персонажів.

Вставні компоненти виражають суб'єктивну позицію автора та персонажів, указують на характер висловлення, виконують функцію активізації уваги. Вони

надають змісту висловлення емоційно-експресивної забарвленості та оцінного значення. Вставлені компоненти виконують функції уточнення, конкретизації змісту основного речення, пояснення, доповнення, логічного виокремлення певної частини речення, передачі емоційно-експресивних зауважень автора, психологічної характеристики персонажів.

Невласне пряма мова спрямована на розкриття внутрішнього світу персонажів, відтворення їхнього психологічного стану, роздумів та почувань.

ВИСНОВКИ

Для синтаксису української мови характерною є мовленнєва експресія, яка проявляється в підсиленні виразності повідомлюваного, збільшенні вражаючої сили вислову. Експресія найбільш притаманна художньому й публіцистичному стилям.

У лінгвістиці існують різні тлумачення понять «експресія», «експресивність», «емоційність», а також різні класифікації засобів експресивного синтаксису.

Узагальнивши погляди мовознавців, ми визначили експресивний синтаксис як вид синтаксису, що вивчає засоби мови, які застосовують автори художніх і публіцистичних текстів з метою, щоб експресивно передати інформацію, виразити своє ставлення до того, про що йдеться, привернути увагу читачів до цієї інформації, підкреслити її важливість, активізувати розумову діяльність, підсилити напруженість думки й почуттів, сприяти глибшому проникненню читачів у зміст повідомлюваного. Ми з'ясували, що на набір засобів експресивного синтаксису в художніх творах впливають творча манера автора, його інтенція.

Дібраний фактичний матеріал засвідчує, що у своїй мовотворчості Галина Вдовиченко послуговується великим арсеналом експресивно забарвлених синтаксичних одиниць, серед яких наявні еквіваленти речень, односкладні номінативні речення, звертання, неповні речення, парцельовані конструкції, вставні та вставлені компоненти, невласне пряма мова.

Так, характерною ознакою ідіостилю письменниці є використання еквівалентів речень (слів-речень, незакінчених речень, вокативних речень), завдяки яким Галина Вдовиченко надає оповіді розмовного відтінку, емоційності та суб'єктивності, передає почуття, волевиявлення, реакції мовців на висловлення

співрозмовників, на їхні заяви, твердження, запитання, емоційну оцінку, ставлення мовців до осіб, яких стосується мовлення, зображує процес формування думки.

Виразність досліджуваним текстам надає й такий засіб експресивного синтаксису, як номінативні речення (буттєві, оцінно-окличні, вказівні, конструкції з називним уявленням), що використані авторкою для зображення персонажів, місцевості, створення фону, на якому відбувається основна дія, надання предмету емоційної оцінки, виділення певних персонажів, предметів, явищ, актуалізації понять, що викликають роздуми, асоціації, експресивної передачі інформації.

Галина Вдовиченко часто використовує у своїх творах власне звертання, що виражають звернення до адресата, характеризують його, передають ставлення до нього з боку мовця, оцінку його вчинків, та риторичні звертання, що виражають емоції та почуття мовців.

Ефективним засобом передачі інформації в стислому та економному вигляді є неповні речення, що вживаються як у діалогічному, так і в монологічному мовленні. Вони спрямовані на активізацію уваги, сприйняття читачів, увиразнення тексту, підкреслення важливої інформації, передачу почуттів та волевиявлення мовців.

Особливої експресивності надає текстам парцеляція, що проявляється в членуванні простих та складних речень на декілька висловлень. За допомогою цього засобу письменниця підкреслює смислові компоненти висловлення, активізує мисленнєву діяльність читачів, спрямовує увагу читачів до кожного елемента висловленої думки, експресивно наголошує на певних характеристиках дій і предметів, передає почуття та настрої персонажів.

Потужним експресивним синтаксичним засобом у творах Галини Вдовиченко є вставні та вставлені конструкції, що мають різне структурно-граматичне вираження. Такі конструкції передають різні відтінки, уточнюють, пояснюють і доповнюють наявну інформацію в повідомленнях, передають емоційно-експресивні зауваження автора, роблять більш виразними логіко-

сміслові зв'язки між частинами речення. Ми виявили, що більшою експресивністю відзначаються ті вставні конструкції, які знаходяться в постпозиції та на які падає логічний наголос, і ті вставлені конструкції, які виділені тире.

Своєрідність мовотворчості письменниці виявляється також у використанні невластивої прямої мови, що полягає у відтворенні внутрішнього мовлення персонажів від імені автора. Цей засіб сприяє психологічній характеристиці героїв.

Отже, зазначені засоби експресивного синтаксису виявляють специфіку ідіостилю Галини Вдовиченко. За допомогою них авторка посилює емоційний вплив на читачів, повертає їхню увагу до важливих моментів у творах, глибше розкриває зміст повідомлюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова Г. Новое в синтаксисе современного русского языка : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1990. 168 с.
2. Александрова О. Проблемы экспрессивного синтаксиса. На материале английского языка : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1984. 211 с.
3. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 608 с.
4. Ачилова В. Парцеляція як один із прийомів експресивного синтаксису. *Учені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : «Філологія. Соціальні комунікації»*. Том 24 (63), № 1. Ч. 2. 2011. С. 25–31. URL : <http://sn-philol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2017/01/004.pdf> (дата звернення: 03.07.2021).
5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Издательство иностранной литературы, 1955. 416 с.
6. Баюн К. Експресивність як мовна та мовленнєва категорія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 25–28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_53_11 (дата звернення: 26.04.2021).
7. Бережан-Маркуляк Л. Еліптичні спонукальні речення в українській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 475–477. Слов'янська філологія. С. 80–86.
8. Білодід І. Сучасна українська літературна мова : синтаксис. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.
9. Вавринюк Т. Еквіваленти речень як засоби експресивного синтаксису в художньому тексті. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2016. Том 15. С. 113–124.

10. Вавринюк Т. Засоби експресивного синтаксису в художньому тексті. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9 (2). С. 222–228.
11. Вавринюк Т. Називні уявлення як засіб експресії в художньому мовленні. URL : <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/download/425/420> (дата звернення: 03.09.2019).
12. Вавринюк Т. Невласне пряма мова в новелах М. Коцюбинського. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 157–164.
13. Вавринюк Т. Односкладні речення в художньому тексті. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ* : зб. наук. праць. 2012. Вип. 8. С. 155–168.
14. Вандриес Ж. Язык : лингвистическое введение в историю. Москва, 1937. 410 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
16. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. Москва : Наука, 1980. 238 с.
17. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
18. Вишнеvsька Г. Оцінність у художньому тексті (на матеріалі книжки Марії Матіос «Нація»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 90–93. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_19 (дата звернення: 19.07.2021).
19. Вінтонів М., Вінтонів Т., Мала Ю. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

20. Власенко В. Емоційно-експресивні засоби та їх стилістичні функції у поетичному мовленні Ліни Костенко. *Волинь – Житомирищина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2002. № 9. С. 142-145.
21. Вовк А. Експресивний синтаксис : з історії вивчення. URL : <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/download/152/165> (дата звернення: 03.09.2019).
22. Вовк А. Експресивний синтаксис у системі ідіостилю письменника (на матеріалі «Щоденників» О. Гончара) : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Дніпро, 2020. 182 с.
23. Вовк А. Синтаксичні засоби експресивності в «Щоденниках» О. Гончара (редукція вихідної моделі речення). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 7–11. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24946> (дата звернення: 26.04.2021).
24. Войтенко К. Експресивність у лінгвістичних студіях. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 28.11.2020).
25. Вольф Е. Функциональная семантика оценки. Изд. 2-е, доп. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 280 с.
26. Галкина-Федорук Е. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. Сборник статей по языкознанию. Москва : Наука, 1958. С. 103–124.
27. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 138 с.
28. Ганич І., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
29. Гастилене Н. Об определении смысловых компонентов понятия экспрессивности в их взаимосвязи. URL : <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.1976.21812> (дата звернення: 30.06.2021).

30. Голіченко М. Комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в українському художньому та політичному дискурсах : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 212 с.

31. Горянська Т. Духовний потенціал повісті І. Франка «Для домашнього огнища» : функції невласне прямої мови. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. праць. 2001. Вип. 9. Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Українська література : духовність і ментальність» 19–20 жовтня, 2001р., Кривий Ріг. С. 120–126.

32. Григорьев В. П. Поэтика слова. Москва : Наука, 1977. 344 с.

33. Гуйванюк Н. Експресивний синтаксис. *Слово-Речення-Текст. Вибрані праці*. 2009. С. 409–419.

34. Гуйванюк Н. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96.

35. Девкин В. Немецкая разговорная речь : Синтаксис и лексика. Москва : Международные отношения, 1979. 256 с.

36. Дегтярєва І. Стилiстичний синтаксис постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.

37. Денисенко З. Парцеляція як явище експресивного синтаксису. *Мовознавчий вісник : збірник наукових праць*. Черкаси, 2008. Вип. 6. С. 67–73.

38. Дзюбак Н. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1999. 15 с.

39. Дудик П. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення) : монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 288 с.

40. Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.

41. Єрмоленко С., Бирик С., Тодор О. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
42. Завальнюк І. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 39–47.
43. Завальнюк І. Найтиповіші засоби експресивного синтаксису в прозі Івана Багряного. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 191–197.
44. Загнітко А. Еквіваленти речення : статус, обсяг і функційна типологія. *Лінгвістичні студії*. 2009. Вип. 19. С. 79–91.
45. Загнітко А. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Вип. 11. Ч. 2. Донецьк : ДонНУ, 2003. С. 135–147.
46. Загнітко А. Теоретична граматики української мови : синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
47. Замкова Т. Внутрішнє мовлення як вияв невластне-прямої мови. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/24956> (дата звернення: 20.07.2021).
48. Зоріна Ю. Називний теми і називний уявлення в контексті сегментованих конструкцій поетичного і публіцистичного текстів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 214 с.
49. Зоріна Ю. Функції називного уявлення й називного теми. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. 2014. Вип. 4. С. 141–148.
50. Калашник В., Калашник Ю. Експресивний синтаксис як стильова домінанта мови щоденника Костянтина Москальця «Келія чайної троянди. 1989–1999». *Людина та образ у світі мови* : вибрані статті. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 239–247.
51. Караман С., Караман О., Плющ М. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Літера, 2011. 560 с.

52. Ковальська Н. Експресивність як вираження суб'єктивного чинника в тексті. *Мова* : науково-теоретичний часопис з мовознавства. Одеса : Астропринт, 2019. № 31. С. 11–15.

53. Козак Р. Текст і дискурс як джерела спричинення експресивного синтаксису вставлених конструкцій. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2018. Вип. 46. С. 119–123. URL : elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1610 (дата звернення: 26.04.2021).

54. Конопленко Н. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2007. 23 с.

55. Корновенко Л. Звертання у прагмалінгвістичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2001. 21 с.

56. Кострова О. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка : учеб. пособ. 2-е изд., стер. Москва : Флинта, 2012. 240 с.

57. Кравченко Н. Внутрішнє мовлення в афективній формі. *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи*. 2008. № 2. С. 221–225. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/10983> (дата звернення: 11.10.2021).

58. Кульбабська О., Цуркан М. Еліптичні та неповні речення в індивідуальній мовній практиці Марії Матіос. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(38). Issue: 138. Budapest. 2017. P. 37–42. URL : http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/o._kulbabska_m._tsurkan_ellipticaand_incomplete_sentences_in_the_individual_language_practice_of_mariia_matios.pdf (дата звернення: 20.07.2021).

59. Леонова Н. Експресивність як функціональна властивість номінативних синтаксичних конструкцій-МЖФІ. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 9. Ч. 1. С. 253–260.

60. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Ярцевой. URL : [http:// tapemark.narod.ru/les](http://tapemark.narod.ru/les) (дата звернення: 28.11.2020).
61. Марич С. Стилiстичнi функцiї парцельованих речень. URL : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine23-24.pdf> (дата звернення: 03.07.2021).
62. Матвiйчук О. Експресивний синтаксис. *Сучаснi напрямки дослiджень мiжкультурної комунiкацiї та методики викладання iноземних мов* : зб. наук. праць. С. 221–223. URL : [http:// eprints.zu.edu.ua/5802](http://eprints.zu.edu.ua/5802) (дата звернення: 03.09.2019).
63. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилiстика української мови : пiдручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
64. Мелкумова Т. Погляди сучасних мовознавцiв на тлумачення поняття «виразнiсть». *Фiлологiчнi студiї. Науковий вiсник КДПУ* : зб. наук. праць. 2017. Вип. 16. С. 185–189.
65. Мороз В. Експресивний дискурс : синтаксичнi засоби вираження : монографiя. Вінниця : ТОВ «Нiлан-ЛТД», 2017. 106 с.
66. Мороз В. Називний уявлення як функцiональна i граматична категорiя в сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi. *На нивi української фiлологiї* : зб. наук. праць. 2003. С. 93–94.
67. Мороз В. Проблеми українського експресивного дискурсу. *Фiлологiчнi студiї. Науковий вiсник Криворiзького державного педагогiчного унiверситету*. 2011. Вип. 6. С. 363–369.
68. Мороховский А., Воробьева О., Лихошерст Н., Тимошенко З. Стилiстика англiйського язика : учеб. пособ. Киев : Вища школа, 1984. 241 с.
69. Огаренко Т., Лiштаба Т. Стилiстичнi функцiї звертань у творах Лесi Українки. *Науковий вiсник Чернiвецького унiверситету. Германська фiлологiя*. 2020. Вип. 823. С. 185–190. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2020_823_36 (дата звернення: 02.08.2021).

70. Островська Л. Структурно-семантичні особливості парцельованих структур. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Мовознавство.* 2016. Т. 278. Вип. 266. С. 100–103.

71. Паров'як І. Експресивний потенціал синтаксичних одиниць у німецькомовному постмодерністському прозовому тексті : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04. Чернівці, 2015. 242 с.

72. Пашелова В., Сіроштан Т. Неповне речення як засіб експресивного синтаксису. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8796> (дата звернення: 19.07.2021).

73. Пінчук В. Невласне пряма мова в повісті В. Близнеця «Звук павутинки». *Актуальні проблеми філології* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 9. С. 142–145.

74. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

75. Рудоман О. Лїнгвістичні та теоретичні основи явища сегментації. *Молодий вчений.* 2018. № 11 (63). С. 328–332.

76. Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

77. Стовбур Л. Стилїстичний потенціал односкладних номїнативних речень у творах Остапа Вишні. URL : http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/24.pdf (дата звернення: 03.08.2021).

78. Тимїнська Х. Функціональна семантика німецьких експресивів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2012. Вип. 23. С. 180–182. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_23_60 (дата звернення: 19.07.2021).

79. Ткачук В. Категорія суб'єктивної модальності : монографія. Тернопіль : підручники й посібники, 2003. 240 с.

80. Топчій Л. Синтаксичні маркери експресивності в мові Ірини Калинець. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. № 19, том 2. С. 58–60.

81. Топчій Л. Функціонально-стилістичні вияви парцеляції у творі Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь духу». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69) № 2. Ч. 1. 2019. С. 42–46. URL : <http://hdl.handle.net/123456789/1160> (дата звернення: 09.07.2021).

82. Торосян О. Експресивний синтаксис сучасної англійської прози (на матеріалі роману Джона Гріна «Помилки наших зірок»). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 4. С. 161–166. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2015_4_30 (дата звернення: 26.04.2021).

83. Торосян О. Прагматичний потенціал експресивного дискурсу. URL : <https://www.academia.edu/36361428> (дата звернення: 28.11.2020).

84. Українська мова : енциклопедія / редкол : Русанівський В., Тараненко О., Зяблик М. та інші. Київ : видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. 824 с.

85. Чабаненко В. Основи мовної експресії : монографія. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.

86. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

87. Черемхівка Г. Тропи і фігури у медіатекстах початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2015. 212 с.

88. Чернушенко Н. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури другої половини ХХ століття. *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 35. С. 128–135.

89. Шабат-Савка С. Незакінчене висловлення як синтаксичний засіб реалізації комунікативних інтенцій (за романом «Тигролови» Івана Багряного). *Дивослово*. 2012. № 1. С. 28–32.

90. Шведова Н. Очерки по синтаксису русской разговорной речи : учебник. Москва : Издательство Академии наук СССР, 1960. 378 с.

91. Шкарупа О. Парцеляція як стилістичний прийом у контексті художніх творів. *Актуальні проблеми філології* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 9. С. 204–206.

92. Шульжук К. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

93. Emmott C., Sanford A. J., Morrow L. I. Capturing the attention of readers? Stylistic and psychological perspectives on the use and effect of text fragmentation in narratives. *Journal of Literary Semantics*. 2006. No 35 (1). P. 1–30. URL : <http://tomstafford.staff.shef.ac.uk/docs/temp/emmott06.pdf> (дата звернення: 11.10.2021).

94. Jakobson R. Linguistics and Poetics. URL : https://monoskop.org/File:Jakobson_Roman_1960_1987_Linguistics_and_Poetics.pdf (дата звернення: 11.10.2021).

95. Schlenker Ph. Expressive Presuppositions. *Theoretical Linguistics*. 2007. Vol. 33. Iss 2. P. 237–245. URL : <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.184.933&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 11.10.2021).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вдовиченко Г. Купальниця : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 240 с.
2. Вдовиченко Г. Пів'яблука. Інші пів'яблука : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 472 с.